

PROBLEMY WYZNANIOWE SYRII

Janusz Danecki

Katarzyna Górak-Sosnowska

Wydział Informacji o Krajach Pochodzenia UDSC

czerwiec 2014

ZASTRZEŻENIE

Niniejszy raport tematyczny jest dokumentem jawnym, a opracowany został w ramach projektu „Optymalizacja Dostępu Pracowników DPU - UdSC do Informacji o Krajach Pochodzenia” nr 6/12/EFU, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Uchodźców.

W ramach wspomnianego projektu, WIKP UDSC zamawia u ekspertów zewnętrznych opracowania, które stanowią pogłębioną analizę wybranych problemów / zagadnień pojawiających się w procedurach uchodźczych / azylowych. Informacje znajdujące się w ww. raportach tematycznych, pochodzą w większości z publicznie dostępnych źródeł takich jak: opracowania organizacji międzynarodowych, rządowych i pozarządowych, artykuły prasowe i/lub materiały internetowe. Czasem oparte są również na własnych spostrzeżeniach, doświadczeniach i badaniach terenowych ich autorów.

Wszystkie informacje zawarte w niniejszym raporcie zostały zebrane i opracowane z największą starannością. Jednakże nie można wykluczyć, że niektóre dane, a nawet ogólny obraz prezentowanej w nim sytuacji, są nieaktualne, niekompletne lub nieścisłe. Dlatego też nie może on być traktowany jako jedyny i niepodważalny punkt odniesienia, na podstawie którego podejmowane są decyzje, co do nadania bądź odmowy nadania statusu uchodźcy lub innych form ochrony międzynarodowej.

Niniejszy raport nie jest także i nie powinien być uważany za jakąkolwiek deklarację polityczną jego autorów czy polskich władz. Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

KOREKTA TEKSTU

Ewa Cyłwik, Iwona Grudziąż, Kamil Jarnicki

OPRACOWANIE GRAFICZNE

Kamil Jarnicki

SPIS TREŚCI

Spis treści

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I	9
GRUPY ETNICZNE I NARODOWE	9
1. Arabowie	9
1.1. Arabowie palestyńscy w Syrii	11
1.2. Arabowie iraccy w Syrii.....	12
2. Kurdowie	13
3. Ormianie	17
4. Turkmeni i Turcy.....	18
5. Czerkiesi.....	20
ROZDZIAŁ II	21
UGRUPOWANIA RELIGIJNE	21
1. Muzułmanie: Dogmatyka, obrzędowość i podział na sunnitów i szyitów	21
2. Isma'iliści.....	23
3. Alawici	24
4. Druzowie	30
5. Chrześcijanie	33
5.1. Prawosławie syryjskie	36
5.2. Syryjscy katolicy	37
5.3. Grekoprawosławni.....	37
5.4. Grekokatolicy (melchici).....	38
5.5. Ormianie prawosławni	38
5.6. Ormianie katolicy	38
5.7. Maronici	39
5.8. Nestorianie.....	39
5.9. Chaldejczycy	40

5.10. Rzymscy katolicy i protestanci.....	41
6. Żydzi.....	45
7. Jazydzi.....	46
8. Sufizm.....	49
ROZDZIAŁ III.....	51
Ugrupowania polityczne.....	51
1. Partia Baas.....	51
2. Opozycja polityczna.....	53
1. Walka o władzę.....	59
2. Konflikty na tle ekonomicznym.....	61
3. Ofiary konfliktów: mniejszości i uchodźcy.....	62
PODSUMOWANIE.....	65
BIBLIOGRAFIA.....	67
SPIS RYSUNKÓW.....	70
SPIS TABEL.....	70

WSTĘP

DEMOGRAFIA MNIEJSZOŚCI ETNICZNYCH I RELIGIJNYCH ORAZ ICH POCHODZENIE

Z demograficznego i religijnego punktu widzenia współczesna Syria jest jednym z najciekawszych rejonów świata. Wprawdzie arabskość i islam nadają ton kulturze kraju, jednak od starożytności kraj ten, leżący na obszarze łączącym Eurazję z Afryką, podlegał wpływom wielu cywilizacji i był miejscem zamieszkania wielu grup etnicznych.

Panowanie arabskie w perspektywie dziejów obszaru syryjskiego jest stosunkowo niedawne, podbój arabski bowiem nastąpił w pierwszej połowie VII wieku. Ale arabskość i islam, który stworzyli Arabowie i który tu przynieśli, ma decydujący wpływ na kulturowy obraz kraju.

Po najstarszych ludach zostały tylko zabytki archeologiczne: miasta takie jak Ugarit czy Ebla. Pozostałością starożytnych ludów są nieliczni już chrześcijanie: Neoaramejczycy żyjący w Al-Maluli, Sajdnaji i okolicznych wioskach na północ od Damaszku. Kurdowie zasiedlający północ kraju też są ludem, który tu żyje od czasów starożytnych, znacznie wyprzedzających przybycie Arabów.

Reszta ludów to przybysze. Arabowie i przyniesiony przez nich islam panują od VII wieku. Chrześcijanie to nie tylko Neoaramejczycy, ale wyznawcy wielu różnych kościołów i reprezentanci innych grup narodowych, jak na przykład Ormianie. Wszędobylscy Żydzi mieszkali tu od niepamiętnych czasów. Byli też osmańscy Turcy, turkmeńscy koczownicy, Syria też stawała się miejscem ucieczki dla wielu prześladowanych grup etnicznych i religijnych: Czerkiesów, Ormian, isma'ilitów, druzów i alawitów.

Zróznicowane warunki przyrodnicze: rozległe pustynie, mało dostępne zalesione góry stanowiły świetne miejsce schronienia. A zarazem Syria, w cywilizacji arabskiej nazywana Asz-Szam, nie była zamkniętym granicami obszarem. Stanowiła część wielkich imperiów islamu: najpierw pełniła rolę centrum kalifatu Umajjadów (661–750) ze stolicą w Damaszku, potem była częścią kalifatu abbasydzkiego ze stolicą w Bagdadzie (750–1258). Między XIII a XVI wiekiem należała do państwa Mameluków panujących w Kairze, a od 1517 roku obszar syryjski wchodził w skład państwa Turków osmańskich ze stolicą w Stambule. Sułtanat i kalifat osmański przetrwał do 1924 roku, choć Wielka Syria została wyzwolona już w 1917 roku.

W ciągu XIX wieku Europa z wolna rozciągała swoje wpływy na świat arabski. Państwa europejskie dzieliły go między siebie. Tak z wolna zaczęła się tworzyć świadomość odrębnych tożsamości: algierskiej, tunezyjskiej, libijskiej, egipskiej,

irackiej i syryjskiej. Kolonialne władze dzieliły Arabów na protopaństwa, które ostatecznie powstały jako odrębne jednostki po rozbiore imperium osmańskiego w wyniku konferencji w San Remo (1920) i Lozannie (1922/1923).

Syria zawsze była krainą obejmującą obszar od dzisiejszej Anatolii na północy po Egipt na południu. Na zachodzie leży Morze Śródziemne, a na Wschodzie pustynia prowadząca do Mezopotamii. Ten obszar w tradycji arabskiej nazywa się Asz-Szam, czyli kraina leżąca po lewej stronie, bo po prawej stronie jest Jemen (co znaczy po arabsku prawa strona). Tak widzieli świat mieszkańcy Półwyspu Arabskiego, gdy patrzyli na wschód.

Obszar Asz-Szamu, czyli Wielkiej Syrii albo Lewantu – zwanego tak z francuska od *levant du soleil* – wschód słońca, bo dla Europejczyków Wielka Syria leżała na wschodzie, obejmuje dzisiaj wiele państw: Arabską Republikę Syryjską, Republikę Libanu, Państwo Izrael, Autonomię Palestyńską i Jordanię. Ten geograficznie spójny obszar w wyniku rozbioru imperium osmańskiego przez Francję i Wielką Brytanię został podzielony na państwa: cztery arabskie i nowe państwo – żydowskie – Izrael. Mandat nad dzisiejszą Syrią i Libanem przypadł Francji, Anglia przejęły kontrolę nad Palestyną i Jordanią. Plan podziału opracowano w 1916 roku na podstawie porozumienia brytyjsko-francuskiego.

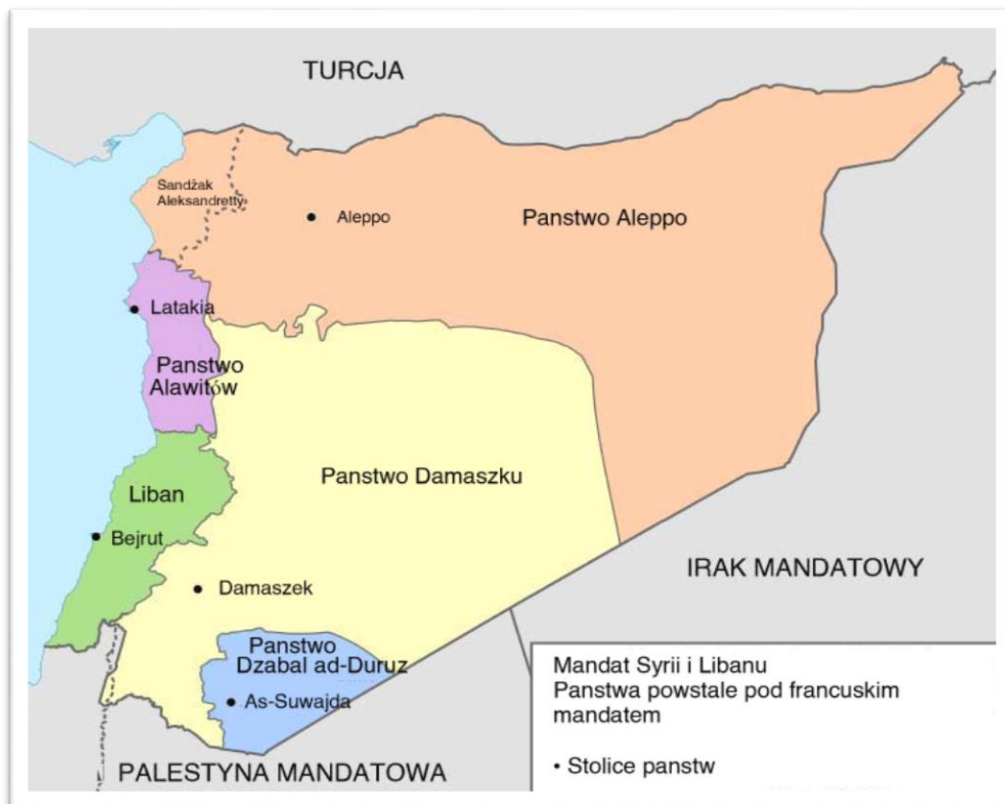
Na podstawie układu brytyjsko-francuskiego (zwanego układem Sykes-Picot z 1916 roku) obszar dzisiejszej Syrii i Libanu przypadł Francji. Francuzi podzielił mandata na terytoria religijno-etniczne, tworząc pięć odrębnych państw. Obszar z większością ludności chrześcijańskiej – Góry Libanu i Antylibanu stały się Libanem (Wielki Liban), obejmującym również mniejszość szyicką i część mniejszości druzyjskiej. Dawny osmański wilajet Damaszku stał się Państwem Damaszku. Na jego południu wydzielono Państwo Druzów, natomiast na północy powstało Państwo Aleppo z sandżakiem (obwodem) Aleksandretty, który później – w 1939 roku – przekazano Turcji. Na wschodzie utworzono Państwo Alawitów. W 1936 roku ogłoszono powstanie Republiki Syryjskiej utworzonej z Państw: Damaszku, Druzów Aleppo i Alawitów (por. rys. 1).

Po II wojnie światowej Republika Syryjska zyskała niepodległość. Z jednej strony następuje konsolidacja wewnętrzna i tworzenie się koncepcji narodu syryjskiego, z drugiej kształtuje się poczucie odrębności od innych państw i narodów arabskich: Libanu, Iraku, Palestyny, Jordanii, Egiptu.

Rysunek 1: Podział Lewantu w ramach mandatu francuskiego

Źródło: Opracowano na podstawie Wikipedii.

Gdy po latach niestabilności politycznej w latach 60. władzę zaczyna przejmować Partia Bas (Ba'th – Partia Arabskiego Socjalistycznego Odrodzenia), jej program polityczny polega na odrzuceniu koncepcji narodów arabskich takich jak syryjski, libański czy iracki, i przywrócenie jedności całego świata arabskiego.

ROZDZIAŁ I

GRUPY ETNICZNE I NARODOWE

1. Arabowie

Zamieszkujący Syrię Arabowie stanowią część narodu arabskiego zasiedlające tereny od granic Turcji i Iranu po Ocean Atlantycki. Ten obszar nazywany jest światem arabskim. CIA Factbook w 2014 roku szacuje liczbę Arabów na 366 mln.

W VII wieku Arabowie stworzyli na Półwyspie Arabskim nową religię monoteistyczną – islam. W tymże VII wieku rozpoczęli podboje, które były przede wszystkim wywołane szukaniem nowej przestrzeni życiowej poza pustynniejącym półwyspem. Pierwotni Arabowie z Półwyspu Arabskiego byli w większości koczownikami – beduinami, czyli mieszkańcami pustyni, a więc ludźmi nawykłymi do życia w ciągłym ruchu. Podbojom sprzyjała nowa religia, która zjednoczyła rozproszone, podzielone i wrogie sobie plemiona arabskie, tworząc olbrzymią siłę gotową podporządkować sobie świat. Stąd szybkość, z jaką pobili obszary od granic Chin i Indii na wschodzie po południe Francji na zachodzie.

Wielka Syria, która do podboju arabskiego stanowiła część imperium bizantyńskiego, była w VII wieku jednym z pierwszych celów migracji, była bowiem obszarem o rozwiniętej kulturze rolniczej i miejskiej. Początkowo ludność arabska stanowiła niewielki odsetek mieszkańców Wielkiej Syrii. Koczownicy nawykli do ruchu, ruszyli na dalsze podboje, zostawiając jedynie arabską administrację. Większość stanowiła pierwotna ludność tego kraju, a potomkowie starożytnych ludów semickich – Aramejczyków, Kananejczyków: Żydów i Fenicjan, a także Greków i Rzymian. Ludy te zachowały swoje religie monoteistyczne, natomiast dość szybko się zarabizowały, przyjmując język nowych administratorów. Tylko niewielka ich część zachowała swój pierwotny język – w samej Syrii są to Asyryjczycy posługujący się do dziś dialektami neoaramejskimi. Dzisiejsi Syryjczycy (jak i Libańczycy, Palestyńczycy, Jordańczycy) są zatem zarabizowanymi potomkami pierwotnych ludów tego obszaru, podobnie jak Egipcjanie.

Jednakże 1400 lat panowania arabskiego sprawiło, że ludność tego obszaru przyjęła wraz z językiem w większości tożsamość arabską, a z czasem również

muzułmańską. Rozwinięte dziedzictwo kultury arabsko-muzułmańskiej łączyło ich z innymi obszarami zarabizowanymi – Mezopotamią, Egiptem i Afryką Północną. Mieszkańcy dzisiejszej Syrii to w 80 proc. muzułmanie sunnici. Resztę stanowią mniejszości wywodzące się z islamu: alawici i druzowie, a także chrześcijanie.

Według oficjalnej ideologii syryjskiego baasizmu Arabowie stanowią jeden naród (*umma*) sztucznie podzielony w okresie kolonialnym na ludy arabskie (*sha'b* l.mn.: *szu'ub*). Te ludy zamieszkują nie państwa, lecz obszary (*kuṭr*, l.mn. *aktar*), na jakie została podzielona arabska *umma*. Te obszary to aktualne państwa arabskie, które powinny się ponownie zjednoczyć i odtworzyć pierwotną ummę. Idea jedności arabskiej, wspierana również przez ideologię egipskiego prezydenta Abd an-Nasira (1953–1970), okazała się mrzonką niemożliwą do zrealizowania. Wszelkie próby jedności, takie jak Zjednoczona Republika Arabska (unia Syrii i Egiptu) spaliły na panewce.

Podziały wprowadzone w świecie arabskim przez państwa europejskie szybko się utrwaliły i mimo wspólnoty historii, języka i religii Arabowie podzielili się na kilkanaście państw i narodów.

Podziały inne niż polityczne na obszarze świata arabskiego zawsze istniały. Były to różnice wynikające z języka i języków, różnice etniczne i różnice religijne. W całym świecie arabskim podstawowym językiem jest język arabski, on też jest językiem urzędowym we wszystkich 22 państwach arabskich, wchodzących w skład Ligi Państw Arabskich. Jest to literacki język arabski, używany zasadniczo tylko w piśmie. W świecie arabskim panuje bowiem specyficzna sytuacja językowa zwana dyglosją, polegająca na tym, że używa się dwóch odmian arabskiego: odmiany literackiej i odmiany mówionej czyli dialektalnej. Odmiana literacka jest wspólna dla całego świata arabskiego: tego samego języka pisanego używa się od Iraku do Maroka. Natomiast dialekty mają charakter lokalny. Ich liczba jest nieznana, ale niemal każda miejscowość używa swojej odmiany języka dialektalnego, a nawet dzielnice wielkich miast mają swoje dialekty. Bliskie sobie geograficznie dialekty, jak na przykład syryjskie i libańskie, są do siebie podobne i ich użytkownicy bez trudu się ze sobą porozumiewają. Natomiast dialekty geograficznie odległe, jak np. syryjski i algierski są tak różne, że ich użytkownicy się nie rozumieją. Możliwość porozumienia się stwarza język literacki lub – coraz rzadziej – jakiś język obcy: francuski czy angielski.

Sfery użycia języka literackiego i dialektów są rozdzielne: języka literackiego z zasady używa się w piśmie, natomiast w mowie, zwłaszcza w życiu codziennym, używa się niemal wyłącznie dialektów. Dyglosja sprawia, że rzadko języka literackiego używa się w mowie, a dialektu w piśmie.

Na obszarze Syrii używa się kilkudziesięciu dialektów języka arabskiego, a całość obszaru syryjskiego (Wielkiej Syrii) dzieli się na trzy wielkie grupy: północną,

środkową i południową. Ponadto wraz z napływem imigrantów – najpierw palestyńskich po 1948 roku a potem irackich po 2003 roku – pojawiły się w Syrii nowe dialekty arabskie. Z czasem jednak ludność imigrancka asymiluje się i zaczyna posługiwać się lokalnymi odmianami języka arabskiego.

Oprócz języka arabskiego w Syrii używane są inne języki, w tym niespokrewnione z arabskim, takie jak kurdyjski, ormiański czy turkmeński. Język nowoaramejski używany przez niewielkie grupy chrześcijan jest semicki, podobnie jak język arabski.

Z punktu widzenia sposobu życia ludność całego świata arabskiego dzieli się na ludność osiadłą i koczowniczą zwaną beduinami, czyli mieszkańcami pustyni (od arab. *badija* pustynia). Te grupy ludności różnią się między sobą nie tylko sposobem życia, ale również obyczajami i językiem. Koczownicy niegdyś stanowili większość, dziś ich liczba jest niewielka i malejąca.

Tradycyjnie społeczność arabska była plemienna i plemienność utrzymuje się do dnia dzisiejszego. Podziały plemienne dotyczą zarówno ludności osiadłej jak i koczowniczej. Z kolei plemiona również tradycyjnie dzielą się na południowe (jemenici, potomkowie Kahtana, zwani też kalbitami od plemienia Kalb) i północne (potomkowie Adnana czyli kajsyci – od plemienia Kajs). Te wyobrażone w wielkiej mierze tożsamości stanowią po dziś dzień istotny czynnik społeczny, mogą być przyczyną konfliktów i ruchów społecznych. Jemenici, a więc Arabowie południowi, uważają się za arabskich tj. czystych Arabów (*Arab ariba*) natomiast północni określani są jako Arabowie zarabizowani (*Arab musta'riba*).

Na terenach syryjskich podziały odzwierciedlające te dawne przekonania przebiegają między Arabami kajsycyckimi i jemenitami (kalbitami). Odgrywają one wciąż ważną rolę, a dzieje druzów i ich licznych migracji są najlepszym tego przykładem. Ludność Syrii w 2013 roku wynosiła 22,46 mln osób, z czego 90,3% stanowili Arabowie (CIA Factbook).

1.1. Arabowie palestyńscy w Syrii

Podobnie jak idea narodu syryjskiego, powstanie koncepcji narodu palestyńskiego (jak i wszystkich pozostałych narodów arabskich) jest wynikiem powstania sztucznych państw stworzonych w wyniku podziałów kolonialnych. W wypadku Palestyńczyków sprawę komplikuje konflikt z Izraelem i fakt, że do dnia dzisiejszego Palestyńczycy nie mają swojego państwa.

Diaspora palestyńska szczególną rolę odgrywa w krajach arabskich sąsiadujących z ziemią palestyńskimi i Izraelem. W tych państwach Palestyńczycy uważają się za chwilowych gości, mieszkają w obozach i czekają na powrót do

ojczyzny. Z 900 tys. Palestyńczyków zamieszkujących obszar zajęty przez Izrael w Palestynie do 1948 roku 711 tys. opuściło swoje rodzinne ziemie. Spośród nich około 90 tys. znalazło się w Syrii. Dziś ich liczbę ocenia się na 400 tys.¹ Większość z nich – 70% – żyje w 14 obozach dla uchodźców (ale tylko 10 z nich uznaje UNRWA). Siedem z nich znajduje się w okolicach Damaszku.

W Syrii, zgodnie z prawem syryjskim, Palestyńczycy prawnie są obywatelami syryjskimi, a jedyne prawo obywatelskie, którego są pozbawieni to bierne i czynne prawo wyborcze.

Palestyńczycy posługują się językiem arabskim. Ich pierwotny dialekt palestyński szybko uległ wpływom lokalnych dialektów syryjskich, a więc Palestyńczycy w mowie potocznej używają dialektów lokalnych, natomiast w szkołach, jak wszyscy Arabowie poznają arabski język literacki. Podobnie jak Syryjczycy, Palestyńczycy w większości są muzułmanami sunnitami.

1.2. Arabowie iraccy w Syrii

W wyniku wojen Irakijczycy masowo przenosili się do sąsiednich krajów, przede wszystkim do Syrii i Jordanii. Największa grupa uciekinierów irackich znalazła się w Syrii. Podobnie jak w wypadku Palestyńczyków, również Irakijczycy zostali przyjęci w Syrii, mimo że ich obecność stanowiła poważne obciążenie dla budżetu państwa, a koszty ich pobytu ponosi całe społeczeństwo syryjskie. Uciekinierzy iraccy objęci są opieką zdrowotną i systemem edukacji. Ponadto napływ uciekinierów z Iraku doprowadził do gwałtownego wzrostu cen.²

Uchodźcy z Iraku do roku 2003 wywodzili się przede wszystkim spośród Kurdów i opozycji politycznej. Największa jednak fala uchodźców znalazła się w Syrii po 2003 roku, a więc amerykańskiej okupacji Iraku. Szacuje się, że przybyło ich 1,2 mln.³ Do Syrii uciekali przede wszystkim członkowie rządzącej za czasów Saddama Husajna członkowie irackiej Partii Baas, a po wojnie w Al-Falludży w 2004 roku, uciekinierami stała się tamtejsza ludność szyicka. Mniejsze grupy Irakijczyków reprezentują mniejszości wyznaniowe: chrześcijan, mandejeżyków i jazydów. Znakomita większość Irakijczyków w Syrii – 63% to Arabowie sunnici, 19% stanowią szyici, resztę – przedstawiciele różnych mniejszości religijnych.

---

¹ H. S. Al-Mawed, *The Palestinian Refugees In Syria. Their Past, Present and Future*, International Development Research Center 1999, s. 4.

² Według syryjskiego wiceministra spraw zagranicznych ceny artykułów spożywczych wzrosły o 30%, ceny domów o 40%, a czynsze o 150%: F. Al-Miqdad, *Iraqi refugees in Syria*, „Forced Migration Review” czerwiec 2007, s. 19–20.

³ Ibidem.

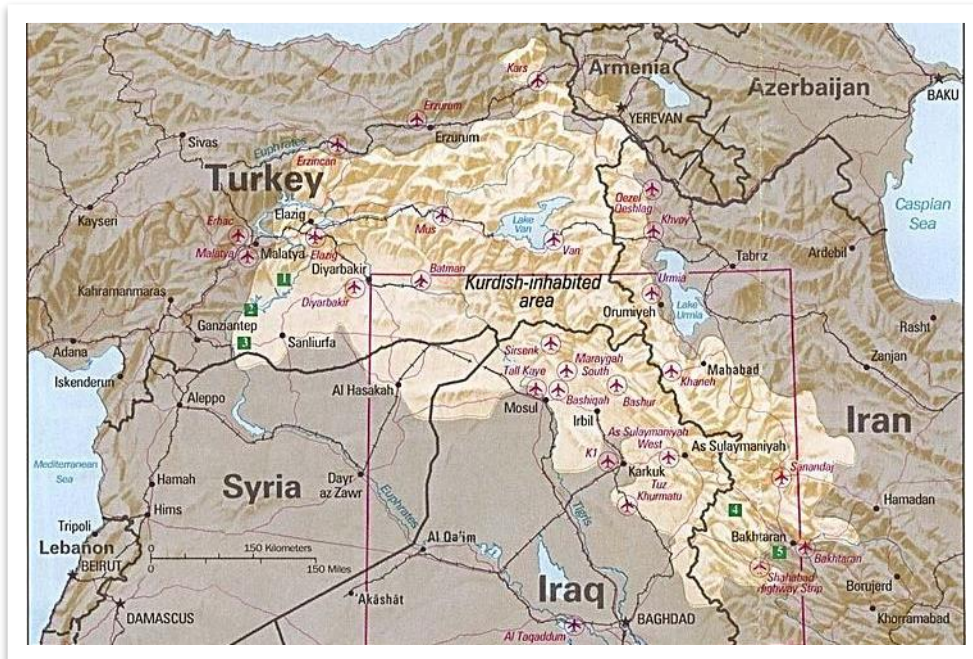
Po wybuchu wojny domowej w Syrii Irakijczycy – przede wszystkim szyici – zaczęli wracać do kraju wspomagani przez rząd iracki. W czasie wojny domowej szyici iraccy stali się przedmiotem ataków ze strony opozycji syryjskiej, która jest sunnicka. Po roku 2012 irackich uchodźców pozostało w Syrii jedynie 200 tys.

2. Kurdowie

W odróżnieniu od semickich Arabów Kurdowie są Indoeuropejczykami, a ich język spokrewniony jest z innymi językami indoeuropejskimi takimi jak polski, angielski czy francuski. W ramach rodziny indoeuropejskiej kurdyjski zalicza się do północno-zachodniej grupy języków irańskich. W Syrii używa się dialektu północnego języka kurdyjskiego zwanego kurmandzi.

W odróżnieniu od Arabów, którzy na tereny Syrii przybyli z Półwyspu Arabskiego, Kurdowie zasiedlają tereny stanowiące część ich pierwotnej siedziby. Północny wschód Syrii należy do wielkiego obszaru zaludnionego przez Kurdów od co najmniej czterech tysięcy lat. Obszar ten prócz Syrii obejmuje dzisiejszą Turcję, Armenię, Iran oraz Irak (por. rys. 2).

Kurdowie syryjscy stanowią zatem część narodu kurdyjskiego liczącego ok. 30 mln ludzi. Łączy ich wspólnota języka, dziejów i tradycji. Świadomość tej wspólnoty jest powszechna, co jednak nie oznacza, że Kurdowie syryjscy nie uważają się za lojalnych obywateli syryjskich. W większości Kurdowie są muzułmanami, ale część z nich wyznaje ezoteryczne religie takie jak alewizm (nie mylić z alawizmem syryjskim), jazydyzm, al-i ilahi i in. Jest to wielki naród o aspiracjach państwowych, ale kolonialne mocarstwa w ostatniej chwili po II wojnie światowej wycofały się z planu utworzenia państwa kurdyjskiego.

Rysunek 2: Obszary zamieszkałe przez Kurdów

Źródło: Wikipedia, za CIA Factbook.

Kurdowie w Syrii są największą mniejszością etniczną. Ich liczbę szacowało się w 2011 roku na 1,6–2 mln (10–15% ludności). Zamieszkują północno-wschodnie i północno-zachodnie obszary Syrii. W tradycji kurdyjskiej obszar ten traktuje się jak część wielkiego Kurdystanu, a w związku z tym nazywa „Zachodnim Kurdystanem”. Główną jednostką administracyjną na wschodzie jest muhafaza Al-Hasaka, z takimi miastami jak Kamiszli przy granicy tureckiej i Al-Hasaka. Na północnym zachodzie Kurdowie mieszkają w rejonie zwanym Ajn al-Arab (lub Kobani po kurdyjsku) od miasta Dzarabulus i Kurd Dagħ po Afrin w muhafazie Aleppo. Wielu Kurdów mieszka w diasporze w wielkich miastach syryjskich takich jak Aleppo czy Damaszek (por. rys. 3).

Kurdowie syryjscy są w znakomitej większości sunnickimi muzułmanami należącymi do szafi'ickiej szkoły prawnej, w przeciwieństwie do Arabów syryjskich, którzy są hanafitami. Tylko niewielka ich liczba wyznaje ezoteryczny jazydyzm.

Popularne wśród Kurdów są bractwa muzułmańskie. Szczególnie popularna jest kadirijja, ponieważ upowszechniła się legenda, że założyciel bractwa Abd al-Kadir (zm. 1166) był Kurdem. Od XIX wieku upowszechnia się również środkowoazjatycka nakszbandijja. Kurdyjska nakszbandijja stała się wpływowa w całej Syrii, z niej wywodzi się wielki mufti Syrii Ahmad Kuftaru.

Od czasów mandatu francuskiego Syria była dla Kurdów tureckich miejscem schronienia przed prześladowaniami ze strony władz tureckich obstających przy nazywaniu Kurdów Turkami górskimi i nieuznawaniu ich odrębności narodowej. Ta ochrona Kurdów tureckich trwała do ostatnich lat, dopiero łagodzenie polityki wewnętrznej wobec Kurdów i wojna domowa w Syrii zmieniła kierunek migracji: Kurdowie syryjscy zaczęli migrować do Turcji.

Rysunek 3: Obszary kurdyjskie w Syrii

Źródło: CIA Factbook.

Kurdowie - uchodźcy z Turcji są w Syrii bezpaństwowcami, ci zaś dzielą się na dwie grupy: *adżanib* i *maktumun*. Pozycja *adżanib* jest lepsza, dysponują oni oficjalnymi państwowymi dokumentami tożsamości, mają większość praw obywateli syryjskich (prócz politycznych). Natomiast *maktumun* otrzymują jedynie poświadczenie tożsamości od lokalnych władz i mają bardzo ograniczone prawa.

Również Kurdowie będący obywatelami syryjskimi są prześladowani. W 1965 roku władze baasistowskie w Syrii postanowiły oddzielić Kurdów syryjskich od Kurdów tureckich. Stworzono wzdłuż granicy tureckiej (350 km) tzw. Pas Arabski (Al-Hizam al-Arabi) szerokości 10–15 km na którym osiedlono Beduinów – arabskich koczowników, w ten sposób rozdzielając Kurdów syryjskich i tureckich.

Sami Kurdowie są politycznie rozdrobnieni, podobnie jak Arabowie syryjscy, jednakże większość partii politycznych ma charakter lewicowy, lewicowo-nacjonalistyczny, nie ma natomiast partii religijnych fundamentalistycznych. Do roku 2014 istniało 15 partii kurdyjskich. Do najważniejszych i największych należą:

- Partia Unii Demokratycznej (Partiya Yektîya Demokrat) powstała w 2003 roku. W Syrii działa nielegalnie, współpracuje z antyturecką PKK, a Abdullaha Öcalana uznaje za swojego przywódcę. Od wojny domowej włączyła się w działalność Syryjskiego Narodowego Kongresu Koordynacyjnego Zmian Demokratycznych (Haj'at at-Tansiq al-Wataniyya li-Kuwa Taghjir ad-Dimuqrati as-Suriyya).
- Demokratyczna Partia Kurdystanu – Syria (Partiya Demokrata Kurdistan a Sûriye) związana z Demokratyczną Partią Kurdystanu Barzaniego w Iraku. Powstała w 1957 roku.

Pod koniec XX i na początku XXI wieku Kurdowie syryjscy kilkakrotnie buntowali się przeciwko władzom: w 1986 roku w Damaszku i Kamiszli, w 2004 roku w Kamiszli.

Początkowo Kurdowie nie brali udziału w wojnie domowej w Syrii. Podstawowy problem Kurdów polega na tym, że nie lubiany też przez nich reżim Al-Asada zapewnia im bezpieczeństwo, a rządy muzułmańskich Arabów budzą lęk – zwłaszcza ugrupowania fundamentalistyczne i tym bardziej nacjonalistyczne. Niemniej 26 października 2011 roku Kurdowie syryjscy utworzyli na terenie irackiego Kurdystanu własną organizację: Kurdyjską Radę Narodową w Syrii (kurd. Encûmena Niştîmanî ya Kurdî li Sûriyeyê, arab. Al-Madżlis al-Watani al-Kurdi fi Suriya). Celem Rady jest stworzenie zdecentralizowanej władzy gwarantującej Kurdom autonomię. W skład Rady weszło 15 partii.⁴ W 2013 roku Kurdyjska Rada Narodowa została członkiem Narodowej Koalicji Syryjskich Sił Rewolucji i Opozycji (Al-Itilaf al-Watani li-Kuwa as-Saura wa-al-Mu'arada as-Suriyya).

---

⁴ Są to: Demokratyczna Partia Kurdystanu – Syria (PDK-S), lider: Nasr ad-Din Ibrahim; Kurdyjska Partia Yekiti w Syrii (PYKS), lider: Ibrahim Biro; Kurdyjska Partia Wolności (PAK), lider: Mustafa Oso; Kurdyjska Partia Wolności (PAK), lider: Mustafa Dżum'a; Kurdyjska Demokratyczna Partia Postępu w Syrii (PDPKS), lider: Hamid Darwisz; Kurdyjska Zjednoczona Partia Demokratyczna w Syrii (PYDKS), lider: Szajch Ali; Kurdyjska Partia Demokratyczna w Syrii (PDKS), lider: Nasr ad-Din Ibrahim; Kurdyjska Demokratyczna Partia Narodowa w Syrii, lider: Tahir Sefûk; Kurdyjska Demokratyczna Partia Jedności w Syrii, lider: Aziz Dawud († 2013); Yekiti Kurdistani, lider: Abd al-Basit Hamo; Kurdyjska Partia Demokratyczna w Syrii, lider: Abd ar-Rahman Aludzi; Kurdyjska Partia Demokratyczna w Syrii, lider: Fajsal Yusuf; Kurdyjska Demokratyczna Partia Wifaq, lider: Nasz'at Muhammad; Kurdyjska Demokratyczna Partia Lewicowa w Syrii, lider: Salih Gado.

3. Ormianie

Ormianie przebywali na terenie Syrii od czasów starożytnych. Przez jakiś czas Aleppo należało nawet do Królestwa Armenii. Do dzisiaj w mieście jest dzielnica ormiańska z XVII wieku z kościołami i szkołami ormiańskimi. Zasiadlali głównie obszary północnej Syrii. Między VIII a XIV wiekiem Ormianie osiedlali się w Aleppo i zalesionych górach nad Orontesem. Do dziś zamieszkane w większości przez Ormian są tam miasteczka Kasab i Al-Jakubijja. Po rzeziach 1915 roku, gdy Turcja osmańska rozpoczęła wielką rzeź Ormian, tutaj i w okolicznych wioskach osiedliły się grupy uciekinierów z terenów tureckich.

W czasach osmańskich Ormianie stanowili odrębny millet⁵, a więc grupę religijną, a nie etniczną. De facto Apostolski Kościół Ormiański jest kościołem narodowym, a więc Ormianie są zarówno wyznawcami religii jak i narodem. Obecnie Ormianie zamieszkują Republikę Armenii (3,5 mln) oraz Górski Karabach. Diaspora ormiańska jest rozproszona po całym świecie, najwięcej Ormian jest w Rosji; na Bliskim Wschodzie mieszka ok. 500 tys., z czego 100 tys. w Syrii.

Obecnie w Syrii Ormianie mieszkają przede wszystkim w Aleppo (ok. 60 tys., a więc co najmniej 60% Ormian syryjskich). Tu jest 5 kościołów ormiańskich, kilka ormiańskich organizacji kulturalnych i sportowych. Poza Aleppo Ormianie mieszkają dalej na zachód w miejscowościach nad granicą z Turcją, wspomnianych: Kasab i Al-Jakubijja. Po 1915 roku do Ormian zamieszkałych w Aleppo od średniowiecza dołączyło 20 tys. uciekinierów z Turcji, a w latach 1923–1925 następnych 40 tys., gdy wojska francuskie wycofały się z Turcji (Cylicji). W Kasabie w 2004 roku mieszkały 1754 osoby, w większości byli to Ormianie i niewielka grupa alawitów. Pobliska Al-Jakubijja jest jeszcze mniejsza – w 2004 roku było tam 476 mieszkańców – Ormian i katolików żyjących w otoczeniu sunnickim.

Od wybuchu wojny domowej w 2011 roku na tych obszarach działają oddziały fundamentalistycznego muzułmańskiego Frontu An-Nusra współdziałające z armią turecką. Ludność miejscowa uciekła do Latakii, a miejscowości znalazły się pod kontrolą rebeliantów/opozycjonistów. 3 kwietnia 2014 roku minister ds. Diaspory Armenii Hranusz Hakobian informował o prześladowaniu Ormian w Kasabie przez

---

⁵ Millet w imperium osmańskim oznaczał autonomiczną grupę religijną. Millety tworzyli chrześcijanie i żydzi.

rebeliantów, niszczeniu kościołów ormiańskich, grabieżach i ucieczce Ormian do Latakii⁶.

Inna fundamentalistyczna organizacja Muzułmańskie Państwo Iraku i Wielkiej Syrii (obecnie zmieniła nazwę na Państwo Muzułmańskie) – występująca również pod nazwą Państwo Islamskie lub Islamskie Państwo Iraku i Wielkiej Syrii, dopuszczała się przymusowego nawracania Ormian na islam przy współudziale Turcji.⁷ Nic dziwnego, że Ormianie skłonni są raczej akceptować status quo, a więc wspierać władze baasistowskie, gwarantujące im ich etniczną i religijną autonomię, niż opozycję, której władza może oznaczać zwierzchność fundamentalistów. Stąd Ormianie nie angażują się w bieżącą politykę.

Do końca 2013 roku Syrię opuściło kilkadziesiąt tysięcy Ormian, głównie przenosząc się do Armenii, Libanu i Stanów Zjednoczonych. Co tydzień do Erywanu przybywa samolot przywożący uciekinierów z Syrii. Stanowi to poważny problem dla stosunkowo ubogiej Republiki Armenijskiej.⁸

4. Turkmeni i Turcy

Obszar Syrii od XI wieku znajdował się pod wpływami tureckimi. Najpierw osiedlali się tutaj Seldżycy, którzy ostatecznie przejęli władzę również w Syrii (sultan Malikszah). Potem przybyli Mamelucy (XIII wiek), częściowo również turkijskiego pochodzenia. Z kolei okres panowania osmańskiego (od początku XVI wieku) wiązał się z napływem administracji tureckiej. Reprezentowali ją Turcy i Turkmeni, którzy m.in. tworzyli część arystokracji damasceńskiej. Szacuje się, że w 1828 roku w Syrii mieszkały ponad 3 mln Turków. Po pierwszej wojnie większość Turków przeniosła się do Republiki Tureckiej.

Turkmeni są ludnością pochodzenia turkijskiego (oghuzyjskiego), stanowią liczącą się historyczną mniejszość w Syrii (ok. 0,75 do 1,5%). Turkmeńska Rada Narodowa twierdzi, że jest ich 3,5 mln. Osmanowie osiedlali ich we wsiach w okolicach Latakii, Aleppo, Himsu, Hamy i na Wzgórzach Golan. Obecnie są w tych

---

⁶ *Minister Of Diaspora: Armenian Churches Were Defaced in Kessab, crosses were removed and people are being resettled*, Mediamax, 3.04.2014, <http://www.mediamax.am/en/news/politics/9769/>.

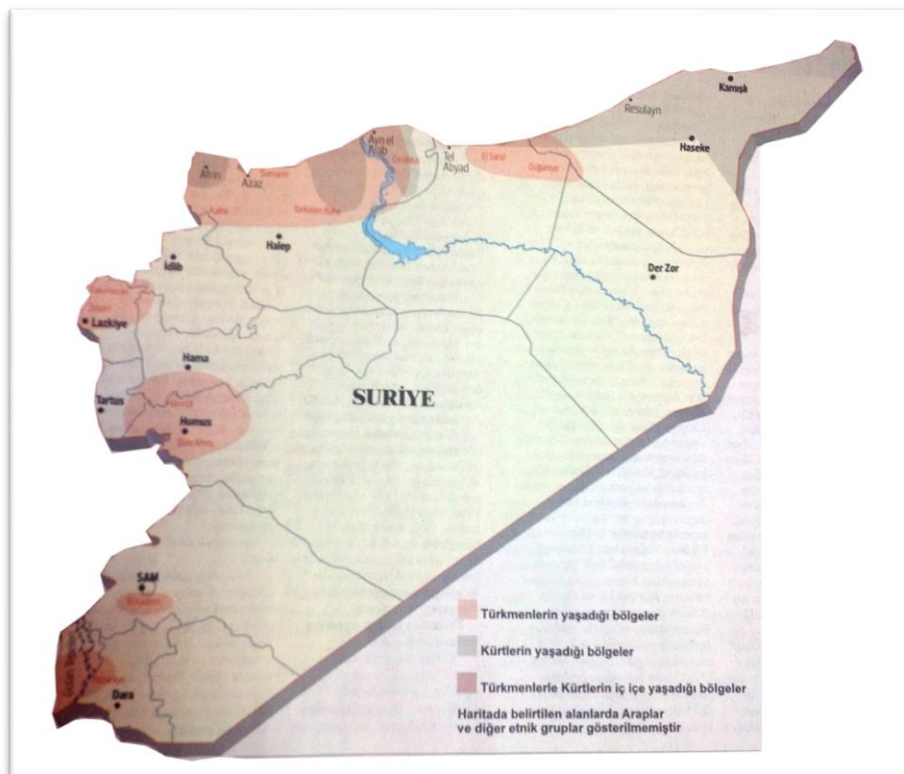
⁷ M. Tosatti, *Armenians in Syria are forced to convert to Islam*, Vatican Insider, 17.01.2014, <http://vaticaninsider.lastampa.it/en/world-news/detail/articolo/siria-syria-armeni-armenians-armenios-31312/>.

⁸ D. Markosian, *Armenia struggles to absorb Christian refugees from Syria*, Presbyterian church USA, 7.03.2013, <http://www.pcusa.org/news/2013/3/7/armenia-struggles-absorb-christian-refugees-syria/>.

rejonach 523 wsie zamieszkałe przez Turkmenów.⁹ Duża liczba Turkmenów mieszka w Aleppo, gdzie głównie pracują w fabrykach obuwia. Były minister obrony Syrii Hasan at-Turkumani (2004–2009, zginął w zamachu w 2012) był Turkmenem.

Rysunek 4: Mapa rozmieszczenia Turkmenów w Syrii

Różowym kolorem oznaczono rozsiedlenie Turkmenów.

Źródło http://i.ensonhaber.com/resimler/diger/harita_1660.jpg.

W trakcie ostatnich wydarzeń w Syrii powstały oddziały turkmeńskie walczące wspólnie z opozycją przeciwko siłom rządowym. Oddziały te organizują się we wsiach turkmeńskich w rejonie Latakii, w Aleppo, Himsie i Ar-Rakce. Określa się je mianem

⁹ Dokładną statystykę i ich rozmieszczenie podano w artykule *The Turkmen of Syria: exposed early to assimilation and deportation policies*, Iraqi Turkmen Human Rights Foundation, 15 luty 2012, Paper No: Art.1-A1512, http://www.turkmen.nl/1A_soitm/Art.1-A1512.pdf.

Turkmeńskich Brygad Syryjskich lub Syryjską Armią Turkmenów (Suriye Türkmen Ordusu)¹⁰.

5. Czerkiesi

Ludność czerkieska lub inaczej adygejska i kabardyńska zaczęła przybywać do krajów Lewantu z Kaukazu, gdy w 1829 roku imperium osmańskie przekazało ich ziemie na północnym Kaukazie Rosji. Czerkiesi są jednym z licznych ludów kaukaskich, ich języki: adygejski i kabardyński – zalicza się do rodziny północno-wschodnich języków kaukaskich.

Czerkiesi osiedlili się głównie w Wielkiej Syrii. Przez pierwsze pokolenia zachowywali swoje języki i kulturę, z czasem jednak, zwłaszcza w II połowie XX wieku zaczęli się arabizować. Odegrali jednak ważną rolę w tworzeniu państw. I tak Czerkiesi stanowią jedną z najważniejszych grup w tworzeniu Jordanii.

W Syrii w okresie mandatowym służyli w armii francuskiej (podobnie jak alawici i druzowie). Stąd Syryjczycy do dziś traktują ich z niechęcią. W dzisiejszej Syrii mieszka ich około stu tysięcy. Połowa zamieszkiwała prowincję Al-Kunajtira, czyli Wzgórza Golan. Gdy w wyniku wojny 1967 roku Izrael zajął ten obszar, Czerkiesi wyemigrowali do Damaszku. Ci, którzy zostali (we wsiach Kafr Kama i Rihanijja), włączyli się w życie społeczne państwa izraelskiego, a nawet służą w armii Izraela. Ludność wiejska zachowuje tradycje plemienne. Zajmuje się uprawą roli, hodowlą i rzemiosłem.

---

¹⁰ *Suriye Türkmenleri: siyasal hareketler ve askeri yapılanma*, ORSAM RaPOR NO 150, marzec 2013, Ankara.

ROZDZIAŁ II

UGRUPOWANIA RELIGIJNE

1. Muzułmanie: Dogmatyka, obrzędowość i podział na sunnitów i szyitów

Islam narodził się na Półwyspie Arabskim między 610 a 632 rokiem. Jego twórcą był prorok Mahomet – Muhammad Ibn Abd Allah (570? –632). Cele Mahometa były nie tylko religijne – ustanowienie wśród Arabów religii monoteistycznej – ale także polityczne. Chodziło mu o polityczne zjednoczenie Arabów i być może przygotowanie ich do podboju świata.

Po śmierci Mahometa oba cele zrealizowano. Plemiona arabskie przyjęły islam i rozpoczęły podbój świata. W rezultacie podbojów muzułmańskich powstało wielkie imperium: kalifat (co oznacza następstwo po proroku) obejmujący obszar sięgający od południowej Francji po granice Chin i Indii.

Islam jest religią bezwzględnego podporządkowania ludzi jednemu Bogu. Słowo islam oznacza poddanie, a *muslim*, czyli muzułmanin, to ten, który poddaje się Bogu. Muzułmanie uważają się za kontynuatorów misji jedynego Boga na ziemi. Ich poprzednikami byli wyznawcy judaizmu i chrześcijańskie, jednakże obie religie – judaizm i chrześcijaństwo – zniekształciły pierwotny monoteizm, wprowadzając wiele elementów politeistycznych. Dlatego Bóg wybrał Mahometa jako kolejnego, ostatniego już proroka ludzkości, by mu przekazać poprawną wersję jedynobóstwa, czyli islam. Doktryna ta zawarta jest w objawieniach boskich tworzących świętą księgę islamu, Koran.

Doktryna islamu nie różni się w zasadniczy sposób od innych monoteizmów. Obejmuje ona:

- wiarę w jednego Boga
- wiarę w święte księgi będące objawieniem jednego Boga: Stary i Nowy Testament oraz Koran
- wiarę w proroków
- wiarę w anioły i szatana
- wiarę w koniec świata, Sąd Ostateczny, raj i piekło.

Również rytuały religii muzułmańskiej są podobne do obrzędów w innych religiach monoteistycznych. Jest ich pięć:

- wyznanie wiary
- modlitwa
- post
- jałmużna
- pielgrzymka

Zasady opisujące rozumienie dogmatów oraz zasady wykonywania obrzędów religijnych opisuje teologia muzułmańska i prawo islamu – *szari'at*. Zarówno teologia jak i prawo przez wieki kształtowały pokolenia uczonych i specjalistów, muzułmanie jednak uważają, że zarówno zasady wiary jak i prawo mają charakter objawiony i pochodzą od Boga. Są objawione, podobnie jak podstawowe źródło dogmatów i rytuałów – Koran. Dodatkową pomocą w interpretacji zasad islamu jest tradycja proroka – czyli *sunna* – składająca się z tysięcy opowieści z życia Mahometa zwanych hadisami.

Klasyczne prawo islamu zwane *szari'at* obejmowało wszystkie sfery życia muzułmanów: od spraw religijnych związanych z kultem po prawo karne, rodzinne, państwowe i międzynarodowe. Z czasem system prawa islamu ulegał europeizacji i dziś w wielu krajach, w tym w Syrii, króluje prawo świeckie. Niemniej w wielu dziedzinach nadal obowiązują przepisy *szari'atu* np. w zakresie prawa rodzinnego. W islamie sunnickim zasady prawa są zróżnicowane w zależności od szkoły. Istnieją cztery szkoły prawne zwane *mazhabami*: hanaficka, hanbaliicka, malikiicka i szafi'icka. W Syrii dominuje bardzo liberalna szkoła hanaficka. Wśród Kurdów popularna jest szkoła szafi'icka. Zasady prawa druzyjskiego i alawickiego regulowane są w ramach autonomii religijnej.

W ciągu kilkunastu wieków islamu nie tylko rozwijało się prawo i teologia, ale również rozdziły się frakcje i odłamy. Podstawowy podział w islamie przeciwstawia większościowych sunnitów (dziś 90% wszystkich muzułmanów) mniejszościowej grupie szyitów. Obie grupy wyznają te same dogmaty, spierają się natomiast na temat prawa do władzy najwyższej w islamie. Sunnici to ludzie, którzy zaakceptowali status quo i kolejne panujące w islamie dynastie. Ich nazwa pochodzi od terminu *sunna*: tradycja rozumiana właśnie jako status quo (a nie jako tradycja proroka).

Przeciwnicy sunnitów – szyici uważają, że władza należy się wyłącznie potomkom Proroka, a więc potomkom jego córki Fatimy. Wraz z jej mężem Alim tworzą oni „Rodzinę” (*ahl al-bajt*), do której należy Prorok i jego córka z mężem Alim oraz dwunastu imamów: potomków Fatimy i Alego. Imamowie tym samym są potomkami proroka. Nazwa szyizm pochodzi od arabskiego określenia *szari'at Ali*: partia Alego. Imamowie sprawowali pieczę nad gminą szyicką do roku 874. Wtedy zniknął ostatni dwunasty imam i odtąd szyici czekają na jego powrót jako zbawcy – mahdiego.

Dzieje szyitów, a zwłaszcza ich imamów, pełne są męczeństwa i prześladowań. Nic dziwnego, że w szyizmie powstała i utrwaliła się postawa ukrywania wiary i

udawania, że się jest prawowiernym sunnitą. Nazywa się to *takijja* albo *kitman* i do czasów współczesnych znajduje zastosowanie w różnych ugrupowaniach islamu i poza islamem. Na przykład syryjscy alawici (wywodzący się z szyizmu) chętnie udają, że są sunnitami, by nie narażać się na wrogość i prześladowania.

Przez całe dzieje islamu szyici z politycznego punktu widzenia stanowili partię opozycyjną, mniej lub bardziej izolowaną i izolującą się od większości. Na skutek tej odrębności wykształciło się wiele różnic teologicznych i prawnych. Znalazły one wyraz w literaturze prawniczej, a przede wszystkim w wielkim źródle wiedzy, jaką stanowią tradycje dwunastu imamów zwane *chabarami*.

Szyizm przez wieki rozwijał się w dwóch ośrodkach: w południowej Mezopotamii (Babilonii) oraz w Dżabal Amil (na terenie dzisiejszego południowego Libanu). Dopiero w początkach XVI wieku szyizm stał się religią państwową Iranu i odtąd Iran pozostaje największym krajem szyickim. Do XX wieku w Iranie władza była świecka – tzn. nie sprawował jej establishment religijny, lecz szachowie pochodzący z różnych rodów, a od 1979 roku władzę przejęli uczeni szyiccy, których często, acz mylnie, utożsamia się z duchowieństwem. Państwo irańskie jest w pełni religijne, co oznacza, że zwierzchnią rolę odgrywa doktryna islamu szyickiego, ale nie instytucja kościoła.

Przez wieki szyizm szczególnie intensywnie się rozwijał i zmieniał. Wylaniały się z niego liczne odłamy, często bardzo dalekie nie tylko od pierwotnych zasad szyizmu, ale od islamu w ogóle. Takim nurtem był m.in. isma'ilizm, który rozwinął się i przetrwał w Syrii. W XI w. z isma'ilizmu egipskiego wieku powstała religia druzów, wprowadzająca do islamu metempsychozę. Koncepcje druzyjskie zapewne inspirowały inny odłam szyicki działający w Syrii: alawitów, w których wierze szczególną rolę odgrywa Ali – zięć proroka Mahometa.

Są wreszcie wierzenia niemal w ogóle nie związane z islamem wywodzące się z staroindoeuropejskich religii. Najlepszym przykładem takich religii jest jazydyzm wyznawany przez niewielką mniejszość kurdyjską w Syrii i poza nią.

2. Isma'ilici

Ugrupowanie religijne isma'ilitów odegrało istotną rolę w dziejach islamu, przede wszystkim dlatego, że przez kilkaset lat panowało nad znacznym obszarem świata arabskiego w Egipcie i Syrii. Ponadto z isma'ilizmu wyrosły liczne ugrupowania, takie jak karmaci, nizaryci, asasyni, chodźowie i inni.

Isma'ilizm jest nurtem szyickim. Pojawił się w 760 r., gdy Isma'il, kandydat na kolejnego siódmego imama szyickiego zmarł, a w związku z tym na siódmego imama wybrano jego młodszego brata Musę. Część szyitów jednak uznała, że Isma'il nie zmarł, a władza przez jego syna Muhammada przeszła na kolejnych imamów,

innych niż ci, których uznaje szyizm większościowy – imamicki. Od imienia Isma'ila ugrupowanie przyjęło nazwę isma'ilici.

W początkach X wieku isma'ilici przyjęli drugą nazwę - fatymidzi – od córki proroka Mahometa, i próbowali stworzyć niezależne od kalifatu w Bagdadzie państwo najpierw w Syrii a potem w Tunezji i Egipcie. W 910 roku w świecie islamu powstał kalifat isma'ilicki Fatymidów, który obalono dopiero w 1171 roku. Isma'ilici rozproszyli się po całym świecie islamu i do dziś przetrwali w górach Pamiru, w Syrii, w Indiach, Jemenie i Afryce Wschodniej. Zwierzchność nad większością z nich sprawuje Aga Khan IV (ur. 1936), 49 imam isma'ilicki.

W Syrii jest około 200 tys. isma'ilitów, a na całym świecie ok. 15 mln. Centrum isma'ilizmu znajduje się w syryjskiej Salamijji w pobliżu Hamy. W mieście znajduje się grobowiec dwóch imamów isma'ilickich: Muhammada at-Takiego i Abd Allaha ar-Radiego. Utrzymuje się też, że w mieście pogrzebany jest sam imam Isma'il. Zanim powstał kalifat fatymidzki w 910 roku, Salamijja była głównym ośrodkiem działalności misyjnej isma'ilitów. Dzisiaj ponad połowę mieszkańców 110-tysięcznego miasta stanowią isma'ilici, ponadto mieszkają w nim szyici imamiccy i sunnici.

Isma'ilici syryjscy w większości reprezentują isma'ilizm nizarycki, a ich imamami są aga khanowie (aktualnie Aga Khan IV). Aga Khan IV sfinansował odbudowę Salamijji, w mieście znajduje się mauzoleum Aga Khana III.

Isma'ilici, podobnie jak szyici imamiccy uznający 12 imamów, wielkim szacunkiem darzą ród proroka (*ahl al-bajt*), mają jednak własną linię imamów zaczynających się od Isma'ila. Szczególne znaczenie w doktrynie isma'ilickiej ma ezoteryczna interpretacja wiary, co się określa mianem *batin* (to co ukryte), stąd isma'ilitów nazywa się czasem batynitami.

3. Alawici

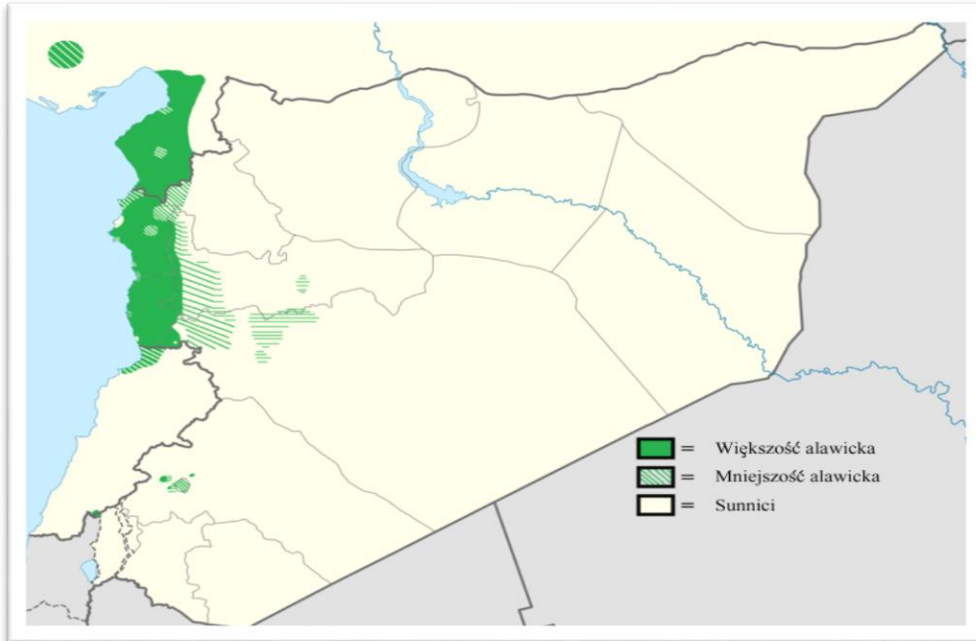
Alawici tworzą największe i najważniejsze ugrupowanie religijne w Syrii. Znaczenie alawitów wynika przede wszystkim z ich roli politycznej. Rządzące Syrią rody, w tym ród Asadów, wywodzą się z tej mniejszości religijnej. Z jednej strony wywołuje to konflikty między większością a rządząca mniejszością, z drugiej ma jednak katalizujący wpływ na skrajności natury religijnej: władza nie może być religijna, bo podkreślałaby różnice ze społeczeństwem. Dzięki władzy socjalistycznych alawitów w Syrii utrzymywany był stan politycznej równowagi, a państwu nie groziła fundamentalizacja. Wspierana przez Zachód wojna opozycji z reżimem Baszszara al-Asada doprowadziła do powstania groźnych organizacji ekstremistycznego islamu, takich jak Front an-Nusra oraz Muzułmańskie Państwo Iraku i Wielkiej Syrii (tzw. ISIS lub ISIL).

Status religijny alawizmu/nusajryzmu jest trudny do zdefiniowania. Sami alawici skłonni są uważać się za muzułmanów, a ich historyczne korzenie tkwią w islamie szyickim (imamickim). Z kolei muzułmanie, zwłaszcza sunnici – a ci w Syrii stanowią większość – odmawiają alawitom związków z islamem i twierdzą, że alawici nie są muzułmanami, a wręcz poganami, a już na pewno politeistami.

Rysunek 5: Alawici w Syrii, Turcji i Libanie

Źródło: Wikipedia.

Z religioznawczego punktu widzenia alawizm można uznać za odrębną religię synkretyczną, a więc łączącą tradycje islamu sunnickiego, szyizmu, muzułmańskich ruchów ekstremistycznych i wierzeń starożytnego Bliskiego Wschodu. Alawizm w wielu punktach bliski jest religii druzów, oba ugrupowania wierzą w wędrówkę dusz, w obu istnieje klasa wtajemniczonych w tajniki doktryny i niewtajemniczonego społeczeństwa, wreszcie są to religie zamknięte: nie można się nawrócić ani na druzyzm ani na alawizm. Te podobieństwa są prawdopodobnie wynikiem wielowiekowych kontaktów między obiema religiami i oddziaływaniem substratu kultur przedmuzułmańskich.

Również nazwa religii jest nie w pełni ustalona. Do XX wieku alawitów nazywano nusajrytami (nazwa wywodzi się od imienia legendarnego eponima Ibn Nusajra żyjącego w IX wieku). Inna nazwa to *tarika dżunbulanijja* (droga Al-Dżunbulaniego) od nazwiska reformatora religii Al-Dżunbulaniego. Sami

alawici/nusajryci nazywają się *muwahhidun* (lub *ahl at-tauhid*) czyli monoteiści, czym podkreślają monoteistyczny charakter wyznania. Jest to odpowiedź na krytykę wrogów, oskarżających ich o politeizm. W XX wieku nusajryci zaczęli się nazywać alawitami, co znalazło wyraz w nazwie stworzonego przez Francuzów w 1920 roku Państwa Alawitów (État d'Alaouites). Było to zgodne z życzeniem wyznawców ugrupowania, podkreślających szacunek, jakim darzą zięcia i brata stryjecznego proroka Alego Ibn Abi Taliba. Francuzi traktowali alawitów, podobnie jak i druzów, jako odrębny naród. Pod wpływem francuskiej propagandy nusajryccy intelektualiści uznali, że alawici stanowią nie tylko odrębną religię ale i narodowość. Zmiana nazwy spowodowała, że alawitów zaczęto mylić z alewitami żyjącymi w Turcji, grupą religijną zupełnie innego pochodzenia.

Alawici pojawili się w Syrii wkrótce po powstaniu ugrupowania. Wywędrowali z Mezopotamii w IX i X wieku. Przywędrowali na tereny syryjskie, chroniąc się przed prześladowaniami ze strony szyitów i władz sunnickich w Mezopotamii. Najpierw osiedlili się w Harranie i Aleppo, a następnymi wiekami wycofali na obszary, które zamieszkują po dziś dzień – wybrzeże Morza Śródziemnego Syrii, w rejon zwany dawniej Dżabal al-Ansarijja, a obecnie Dżabal al-Alawijjin (Góry Alawitów). Stanowią tutaj dwie trzecie mieszkańców. Syria jest jedynym wielkim skupiskiem alawitów na obszarze Lewantu. Niewielkie grupy zamieszkują również południową Turcję – obszar sandżaku Aleksandretty (dziś Hatay) oraz północny Liban.

Powstanie religii alawitów przypada na okres kształtowania się doktryny szyickiej w VIII i IX wieku. Wtedy to w islamie powstawały nurty uważane przez szyitów za ekstremistyczne (*ghulat*), które szczególną czcią otaczały ród Proroka: a więc samego Mahometa, jego córkę Fatimę, jej męża Alego i synów: Al-Hasana i Al-Husajna. Czcieli tej piątki, często deifikowanej, nazywali *muchammisa*. Nusajryzm wpisywał się w tradycję ekstremizmów, rozszerzając czczone postaci na pozostałych imamów szyizmu aż po dwunastego – Mahdiego. Za legendarnego twórcę ugrupowania, jego eponima, uchodzi Ibn Nusajr (zm. 874 data śmierci Ibn Nusajra nie jest znana, prawdopodobnie zmarł wkrótce po zniknięciu XII imama szyitów – 1 stycznia 874 roku). Miał on utrzymywać kontakty z ostatnimi imamami szyickimi.

Ugrupowanie rozwijało się dzięki wsparciu plemienia Banu Numajr i być może szyickiej rodziny wezyrów Ibn al-Furat. Dzięki takijji (ukrywaniu prawdziwego wyznania) ich działalność pozostawała nieznaną, nawet herezjografowie nie domyślali się, kim są prawdziwi przywódcy nusajrytów. Kolejni dwaj następcy Ibn Nusajra (Ibn Dżundab i Abd Allah al-Dżannan) nie byli charyzmatycznymi przywódcami. Dopiero trzeci następca – Al-Chasibi (X wiek) – doprowadził do ponownego rozwoju gminy nusajryckiej. Jego zasługą jest włączenie do doktryny nusajryckiej nurtu mistycznego, opartego na przeciwstawieniu tego co jawne (*zahir*) i tego co ukryte (*batin*). Działalności Al-Chasibiego towarzyszyła dominacja szyizmu w polityce

bliskowschodniej X i XI wieku. Władzę w Iraku i Syrii sprawowali wówczas szyici – w Iraku emirowie bujjidzcy, w Syrii Hamdanidzi (890-1004) z centrum w Aleppo.

Rosnąca aktywność nusajriji doprowadziła do aresztowania Al-Chasibiego przez władze kalifatu abbasydzkiego. Uznano zapewne, że ugrupowanie nusajrytów stanowi zagrożenie dla kruchego porządku imperium. Po prześladowaniach Al-Chasibi wraz ze swoimi zwolennikami przeniósł się potajemnie do Syrii – do Harranu (w dzisiejszej Turcji). Gdy jednak w połowie X wieku władzę w Bagdadzie sprawować zaczęli emirowie bujjidzcy, gmina powróciła do Mezopotamii. Ale nie na długo. Gdy w Aleppo rządy sprawowali szyicy Hamdanidzi, nusajryci wrócili do Syrii i odtąd – II połowy X wieku – zamieszkują w największych miastach syryjskich: Aleppo, Harranie, Bejrucie, Tyberiadzie. Zawsze jednak trzymali się utrwalonej w nusajryzmie zasady takijji: ukrywania swojego wyznania i udawania szyitów.

Na przestrzeni dziejów alawici byli tolerowani zarówno przez szyitów jak i sunnitów. Jedynie w czasie politycznych przemian dochodziło do prób narzucania alawitom islamu sunnickiego. Tak się stało w XIV wieku, kiedy po najazdach mongolskich panujący Mamelucy bezskutecznie próbowali narzucić sunnizm alawitom, a ortodoksyjny teolog hanbalicki Ibn Tajmijja wydał fatwę – opinię prawną – potępiającą alawizm/nusajryzm.

Krótkotrwałe istnienie państwa alawitów (1920–1924) stało się szansą dla biednych rolników i chłopów. Francuzi potrzebowali syryjskich kadr wojskowych, a sunniccy obywatele nie byli chętni do szkolenia i służby. Nusajryci i druzowie chętnie wstępowali do wojska, stąd armia przyszłej Syrii składała się przede wszystkim z alawitów. W 1963 roku, po przewrocie baasistowskim alawici włączyli się w socjalistyczną areligijną działalność baasistów. W 1970 roku przejął władzę, a w 1971 roku Hafiz al-Asad został prezydentem. Dożywoťnim, jak się potem okazało.

Władza wyznawców religii alawickiej w państwie islamu sunnickiego była niemile widziana przez syryjski establishment religijny. Udało mu się nawet w 1973 roku wprowadzić zapis w konstytucji, że prezydent kraju winien być muzułmaninem. Odtąd prezydent Hafiz al-Asad demonstracyjnie brał udział w religijnej celebrze islamu, pokazując, że jest wierzącym muzułmaninem.

Spółeczność alawicka dzieli się na wtajemniczonych dzięki inicjacji, a więc elitę, wybranych (*chassa*) oraz na pospółstwo (*'amma*). Kobiety nie mają prawa do inicjacji. Inicjacja składa się z rytuałów mających utworzyć nowego człowieka. Inicjacji podlegają jedynie alawici, na alawizm bowiem nie można się nawrócić, nie istnieje też działalność misyjna. Doktryna alawicka zawarta jest w „Księdze Zbioru” (*Kitab al-madźmu*), której autorstwo przypisuje się prorokowi Mahometowi.

System wierzeń alawickich jest tak różny od muzułmańskiego, że rzeczywiście trudno mówić o wspólnocie alawicko-muzułmańskiej czy alawicko-szyickiej. Synkretyczny charakter alawizmu wynika z tego, że w ciągu ponad tysiąca lat rozwoju przejął on elementy innych religii, a co szczególne: ezoterycznych wierzeń ludów bliskowschodnich sięgających czasów przedhistorycznych.

Muzułmańskie obrzędy są ograniczone i obejmują m.in. odwiedzanie grobów nusajryckich świętych np. Chidra. Najważniejszy rytuał, w którym biorą udział tylko członkowie elity – *chassy*, nosi nazwę *kuddas* (msza). Ważną rolę w tym rytuale odgrywa chleb i wino. Rola wina jest istotna dlatego, że wcielił się w nie Ali.

Doktryna religijna alawitów uznawana jest za formę doketyzmu. W chrześcijaństwie zwolennicy doketyzmu twierdzili, że Chrystus nie miał ludzkiego ciała, a jedynie ciało pozorne lub niebiańskie. Podobnie pierwszy szyicki imam Ali – eponim (a więc legendarny twórca tej religii) szyitów – i jego następcy, nie byli traktowani jako osoby z krwi i kości. Ich wyznawcom jedynie się wydawało, że są ludźmi mającymi ciało.

Alawicki bóg jest skomplikowany, przejawia się bowiem w trzech postaciach: znaczenia (*ma'na*), imienia (*ism*) oraz bramy (*bab*). W czasach narodzin islamu tę boską triadę reprezentowali: Ali, prorok Mahomet i Salman al-Farisi – współpracownik proroka. W odbiorze zewnętrznym, szczególnie w islamie sunnickim, uznaje się, że w alawizmie są trzej różni bogowie, co jest najgorszą herezją. A jeszcze większą herezją zdaniem sunnickich ortodoksów jest uznawanie ludzi za bogów. Jednakże w przekonaniu alawitów ta triada oznacza jedynie wcielenia jednego Boga. Alawici podkreślają, że ich wiara jest ściśle monoteistyczna, stąd nusajryci/alawici określają siebie jako *muwahhidun/ahl at-tauhid* – monoteiści albo ludzie monoteizmu.

Charakterystyczna jest wiara w metempsychozę: wędrówkę dusz. Dusze ludzkie mogą się wcielić w różne istoty i rzeczy. Najbardziej typowa jest transmigracja w inną osobę (*nasch*). Pozostałe typy transmigracji są obniżeniem statutu duszy, a więc dusza człowieka po śmierci może się wcielić w zwierzę (*masch* – transformacja). Wcielenie się w nietoperza lub owady nazywa się *wasch* (od *wasich* brudny). Wcielenie się w chorą osobę nazywa się *fasch* (od *tafassacha* oddzielić się), wreszcie najniższą formą transmigracji jest wcielenie się duszy w materię nieożywioną – metale, drewno, kamień (*rasch* od *tarassacha* zastygnąć).

Podstawą islamu są dogmaty oraz obowiązkowe rytuały zwane filarami wiary (*arkan ad-din*). Alawici je akceptują, ale interpretują i modyfikują ich znaczenie.

- Szahada – wyznanie wiary, które brzmi „Nie ma bóstwa innego prócz Boga, a Mahomet jest jego wysłannikiem”, w alawizmie ma formę: „Nie ma boga prócz Alego”. Przeciwnicy alawitów widzą w tym herezję, bo rozumieją, że to

- Ali jest bogiem, tymczasem alawici twierdzą, że Ali nie ma nic wspólnego z człowiekiem, jakiego w Alim widzą szyici i sunnici. Dla alawitów Ali jest pozornym ciałem człowieka przez które Bóg kontaktuje się z ludzkością.
- Modlitwa – pięć modlitw alawickich zaczyna się w południe (a nie o świcie). Każda ma swoje mistyczne znaczenie.
  - Post – alawicki post obejmuje również zakaz rozmawiania, a także ukrywania swojej prawdziwej religii. Ta zasada szeroko stosowana w szyizmie nazywa się *takijja* lub *kitman*.
  - Zakat i chums – jałmużna, interpretowana jest nie materialnie – jako płacenie konkretnych pieniędzy, lecz abstrakcyjnie – duchowo. Np. jałmużną może być przekazywanie wiedzy.
  - Pielgrzymka też jest interpretowana alegorycznie. Nie do Mekki lecz przez poszczególne etapy doskonalenia się mistycznego (sufickiego).

Najistotniejszą innowacją alawicką w stosunku do islamu szyickiego jest szczególny stosunek do postaci Alego Ibn Abi Taliba – zięcia i brata stryjecznego Proroka. Umieszczenie go w oryginalnej hierarchii boskości sprawiło, że oskarżano ich o uznawanie Alego za boga. Alawici odrzucają albo modyfikują wiele podstawowych dogmatów i rytuałów islamu. Nie obowiązują ich pięciokrotna modlitwa w ciągu dnia ani zakaz picia alkoholu.

Wspólne z islamem są trzy święta: wielkie święto kończące pielgrzymkę do Mekki (Święto Ofiar), małe święto kończące post w miesiącu ramadan (Święto Zakończenia Postu) oraz przypadające na noc z 14 na 15 szabana Święto/Noc Przebaczenia (Lajlat al-bara'a). W czasie tej nocy muzułmanie błagają Boga o wybaczenie popełnionych grzechów.

Wspólnie z szyitami obchodzi się kilka różnych świąt, m.in. święto Stawu Chumm upamiętniające przekazanie przez Mahometa władzy Alemu, święto Aszura upamiętniające męczeństwo imama Al-Husajna w 680 roku. Święto Mubahala (21. zu al-hidżdża) na pamiątkę dyskusji Mahometa z chrześcijanami o naturze Chrystusa. Dla szyitów jest to ważne wydarzenie dlatego, że Mahomet pojawił się z córką Fatimą, zięciem Alim i wnukami, co potwierdza polityczną rolę rodu Proroka, a więc szyitów. Ponadto alawici obchodzą perskie święto noworoczne Nouruz 21 marca oraz chrześcijańskie Boże Narodzenie.

Święta alawickie są obchodzone bardzo uroczyście, celebryje je zwykle trzech szajchów, ich liczba symbolicznie odnosi się do boskiej triady. Czci się wielu proroków

i świętych (np. Chidra)¹¹, których odwiedza się w ich mauzoleach (zwanym *mazar* lub *zijara*) znajdujących się na wzgórzach, w zagajnikach, przy źródłach.

4. Druzowie

Druzowie stanowią ugrupowanie religijne, które wywodzi się z szyizmu isma'ilickiego. Druzowie mieszkają dziś w trzech państwach bliskowschodnich: Syrii, Libanie i Izraelu. Ich liczbę ocenia się na 1 milion osób. Na te tereny przybyli w XI wieku z Egiptu, gdzie władze fatymidzkie ich prześladowały. Do XX wieku, gdy obszar Wielkiej Syrii znajdował się w imperium osmańskim, druzowie często przenosili się z miejsca na miejsce, szukając ochrony i bezpieczeństwa. W początkach XVIII wieku przenieśli się z Syrii do pasma gór Libanu (Dżabal Lubnan), a gdy tam doszło do bratobójczej walki między druzami jemeńskimi a północnymi (kajsytami), jemeńscy druzowie opuścili góry Liban i przenieśli się z powrotem do Syrii w rejon Dżabal ad-Duruz (Góry Druzów). W latach 1840–1860 w czasie wojny domowej toczącej się w górach Libanu doszło do kolejnej migracji druzów do Syrii. Ich miejsca zajęli chrześcijanie maronicy.

Gdy po I wojnie światowej dokonano rozbioru imperium osmańskiego, druzowie znaleźli się w kilku stworzonych przez Europejczyków państwach: Syrii, Libanie, Palestynie i Transjordanii. W dzisiejszej Arabskiej Republice Syryjskiej druzowie mieszkają w południowym prowincji As-Suwajda, na północy w prowincji Idlib oraz na okupowanych przez Izrael Wzgórzach Golan. Stanowią oni około 6-procentową mniejszość.

Nazwa druzowie (arab. *duruz*) pochodzi od nazwiska Ad-Darazi. Ad-Darazi był przeciwnikiem założyciela ugrupowania druzyjskiego: Hamzy Ibn Alego i przez część społeczności druzyjskiej został potępiony. Prawdopodobnie przeciwnicy druzów zaczęli używać nazwy wywodzącej się od jego nazwiska. Sami druzowie protestowali przeciwko określaniu ich mianem *duruz* i nie używali tej nazwy, tym bardziej że wśród nich termin *darazi* oznacza heretyka. Sami druzowie, podobnie jak alawici, określają się mianem *muwahhidun* – monoteiści lub *ahl at-tawhid* – lud jedynobóstwa, wyznawcy jednego Boga. Ponieważ jednak błędna nazwa przyłgnęła do druzów, to w końcu w czasach współczesnych zaakceptowali ją, acz niechętnie.

Początki ugrupowania druzów związane są z Egiptem XI wieku i panowaniem fatymidzkiego kalifa Al-Hakima (panował w Kairze w latach 996–1021). Zasady religii druzyjskiej, jak się uznaje, zaczął głosić przybysz z Persji Hamza Ibn Ali w 1017 roku.

---

¹¹ Al-Chidr: postać czczona pod wieloma przejawami w całym świecie muzułmańskim. Utożsamia się go z biblijnym Melchizedekiem, Jeremiaszem. Najpowszechniej znana jest legenda, w której Chidr uczestniczy w poszukiwaniu źródła życia. Uważa się go za świętego, bliskiego Bogu człowieka, za proroka. Zielony kolor jako symbol islamu związany jest z jego imieniem albowiem chidr po arabsku związane jest z zielenią.

Istotną rolę w ustanowieniu religii odegrał kalif Al-Hakim, który wspierał Hamzę i jego zwolenników. Sami zaś druzowie widzieli w Al-Hakimie inkarnację Boga.

Gdy w 1021 roku kalif Al-Hakim zniknął w tajemniczych okolicznościach, druzów zaczęto w Egipcie prześladować jako przeciwników panującej ideologii fatymidzkiej, według której kalif był tylko człowiekiem inspirowanym przez Boga. By uniknąć prześladowań druzowie zaczęli emigrować na obszar Syrii i Palestyny. Od czasu przeniesienia się druzów na tereny syryjskie, skończyła się działalność misyjna. Społeczność druzyjska stała się zamknięta, nie czyli że druzem się zostaje tylko przez urodzenie.

Podobnie jak u alawitów, religia druzyjska również oparta jest na podziałach. Mężczyźni dzielą się na dwie grupy:

- większość stanowią *dzuhhal* – pobawieni tajnej wiedzy ezoterycznej, bierni członkowie społeczności oraz
- mniejszość *ukkal*: mędrcy dysponujący wiedzą religijną uzyskaną dzięki inicjacji.

Wśród ukkalów istnieje grupa zwana *adżawid* – są to najlepsi, najszacowniejsi szajchowie druzów stanowiący wzór społeczny moralności i religijności. Inicjacja, a więc przejście z kategorii *dzuhhal*ów do *ukkal*ów jest dostępna dla wszystkich, wymaga jednak szczególnej pobożności i wzorowego postępowania, zgłębiania doktryny druzyjskiej.

Ukkal mają dostęp do świętych tekstów określanych mianem *hikma szarifa* – szlachetnej mądrości w formie 107 listów (traktatów) pochodzących z XI wieku. Sześć pierwszych stanowi podstawowy kanon druzyjski. Mędrcy odbywają regularne spotkania zwane *chalwa* albo *madżlis*, na których omawia się zasady wiary druzyjskiej. W tych spotkaniach uczestniczą również zwykli druzowie – *dzuhhal*. Po pierwszej części, *dzuhhal*owie wychodzą, a *ukkal*owie przystępują do dyskusowania problemów religii druzyjskiej, a więc ezoterycznej głębokiej wiedzy zwanej *batin*: ukrytej. Jednen z podstawowych podziałów w doktrynie druzyjskiej dotyczy wiedzy jawnej (*zahir*), dostępnej wszystkim oraz wiedzy ezoterycznej (*batin*) dostępnej wybranym.

*Dzuhhal*owie i *ukkal*owie pełnią inne funkcje społeczne. *Dzuhhal*owie zajmują się polityką, *ukkal*owie zasadami religii. Nie angażują się politycznie, ale wypowiadają się w sprawach politycznych i ich zdanie bardzo się liczy.

Kobiety pozostają poza tymi podziałami z nielicznymi wyjątkami. Są bowiem kobiety, które przechodzą do klasy mędrców. Zadaniem kobiet druzyjskich jest okazywanie religijności, zachowywanie czci i cnoty (*ird*). W ten sposób stają się pełnymi członkami społeczności. Małżeństwa druzyjskie są ściśle monogamiczne, wielożenstwo jest zakazane, a rozwody są rzadkością i są potępiane.

Podstawą doktryny religijnej jest jedynobóstwo (*tauhid*), a więc wiara w jednego Boga. Drugim aktem wiary jest *taqdis* oddawanie czci siedmiu przedstawicielom (zwanymi *natik* – przemawiającymi w imieniu) Boga: Adamowi, Noemu, Abrahamowi, Mojżeszowi, Jezusowi, Mahometowi i Muhammadowi Ibn Isma'ilowi – ważnemu fatymidzkiemu imamowi. Trzecim dogmatem wiary jest wędrówka dusz (*taqamus/tanasuch*).

Wędrówka dusz/metempsychoza/reinkarnacja/*tanasuch* stanowi podstawowy dogmat druzyjski. Człowiek składa się z czterech elementów: duszy, rozumu, emocji oraz ciała. Najważniejsza jednak jest wieczna dusza, niepodlegająca prawom przyrody, pochodząca od Boga. Uważa się ją za formę energii ulegającej transformacji i transmigracji, przechodzącej z jednego materialnego ciała do innego. Męskie dusze wcielają się w mężczyzn, kobiece w kobiety. Transmigracja trwa aż po koniec czasu. Transmigracja może być przejściem do wyższego stanu dzięki prawdzie, albo do niższego, gdy człowiek za życia odchodzi od wiary i zasad religii druzyjskiej. Dusza jest w nieustannym ruchu, dzięki transmigracji przeżywa wzloty i upadki, zawsze jednak ma szansę polepszania się. Uważa się, że liczba dusz istniejących na świecie jest stała, co jednak nie oznacza, że liczba druzów się nie zmienia, istnieją bowiem dodatkowe „wolne” dusze.¹² Gdy człowiek umiera, dusza natychmiast wciela się w nowonarodzone dziecko. Zazwyczaj wcielają się w innego druza, ale mogą też się wcielić w wyznawcę innej religii, co jednak jest rzadkością.

Natomiast ciało podlega prawom zniszczenia i odrodzenia, niemniej może zachować pamięć swoich transmigracji, przez co otwarta jest droga do doskonalenia się.¹³ Ciało więc jest traktowane jako przejściowe mieszkanie duszy i nie ma wielkiego znaczenia. Śmierć jest jedynie czasową przerwą, stąd nie przywiązuje się wagi do pogrzebu. Niemniej ciało powinno być natychmiast pogrzebane, przy czym kobiety nie biorą udziału w pogrzebie. Niemniej na pogrzebie zwykle gromadzą się tłumy, oddające cześć zmarłemu. Nie obowiązuje żałoba, a wręcz traktuje się ją jako występki obrażający Boga. Nie ma nagrobków, nie oddaje się czci grobom. Nie obowiązuje praktyka obrzezania mężczyzn, jak ma to miejsce w islamie.

W religii druzyjskiej istnieją trzy akty wiary, które wiążą się ze sferą moralności. Pierwszą zasadą jest prawdomówność, która winna stanowić podstawę zachowań każdego człowieka. Prawdomówność jest jak głowa w stosunku do ciała, którym jest wiara. Drugą zasadą jest ochrona współbraci, współwyznawców,

---

¹² J. T. Parfit w książce *Among the Druzes of Lebanon and Bashan* (London 1917), s. 208 podaje, że w 1914 roku było ok. 200 tys. druzów. Dziś ich liczbę szacuje się na 1 mln.

¹³ Roland Littewood w artykule *Social institutions and psychological explanations: Druze reincarnation as a therapeutic resource* (*British Journal of Medical Psychology* (2001), 74, s. 213–222) cytuje liczne przykłady terapeutycznego działania wiary w transmigrację.

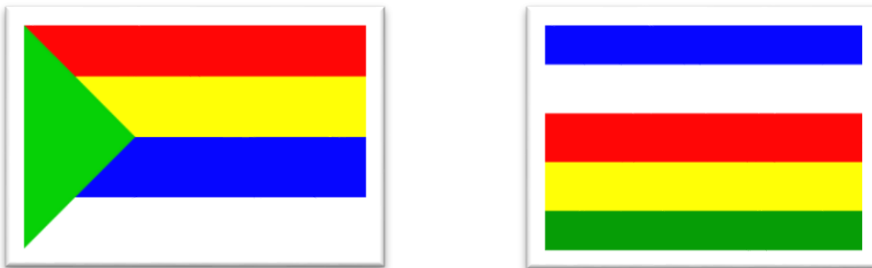

traktowanie ich jak siebie samego. Trzecim aktem wiary jest odrzucanie idoli, a więc grzechów, występków, wszelkiego zła, lenistwa, agresji, namiętności.

Syryjscy druzowie w odróżnieniu np. od druzów libańskich niechętnie angażują się w politykę i są raczej oportunistami pogodzonymi z aktualną władzą. Wyjątkiem było powstanie antyfrancuskie lat 1925–1927, choć nie wszyscy druzowie je wspierali. Dlatego w obecnym konflikcie syryjskim początkowo nie angażowali się, raczej akceptowali władzę Asadów. Różne strony konfliktu próbują wciągnąć druzów w swoje rozgrywki polityczne, a więc zarówno władze baasistowskie jak i różne frakcje opozycji. Od 2013 roku prasa zachodnia donosiła, że druzowie zaczynają się angażować po stronie opozycji zwłaszcza w rejonach, gdzie nie ma zwartej ludności druzyjskiej (Idlib)¹⁴.

Rysunek 6: Flaga druzyjska

Flaga druzyjska jest pięciokolorowa. Czerwień symbolizuje miłość do ludzi, zieleń – rolnictwo i życie, biały czystość i powietrze, żółty – słońce i pszenicę, niebieski – niebo i wiarę.

5. Chrześcijaństwo

W porównaniu do innych państw Bliskiego Wschodu, społeczność chrześcijańska w Syrii jest stosunkowo liczna i wynosi około 10% całej populacji. Obecność chrześcijaństwa w Syrii sięga początków tej religii.

Historia chrześcijaństwa na ziemiach Syrii sięga jego początków i związana jest z bliskością geograficzną centrum kultury chrześcijańskiej – Antiochii – oraz jej oddziaływaniem. Z kolei Damaszek w czasach działalności apostołów był jednym z największych skupisk ludności chrześcijańskiej w regionie. Wraz z nastaniem islamu część ludności chrześcijańskiej uległa islamizacji, jednak mimo to na terenie Syrii

---

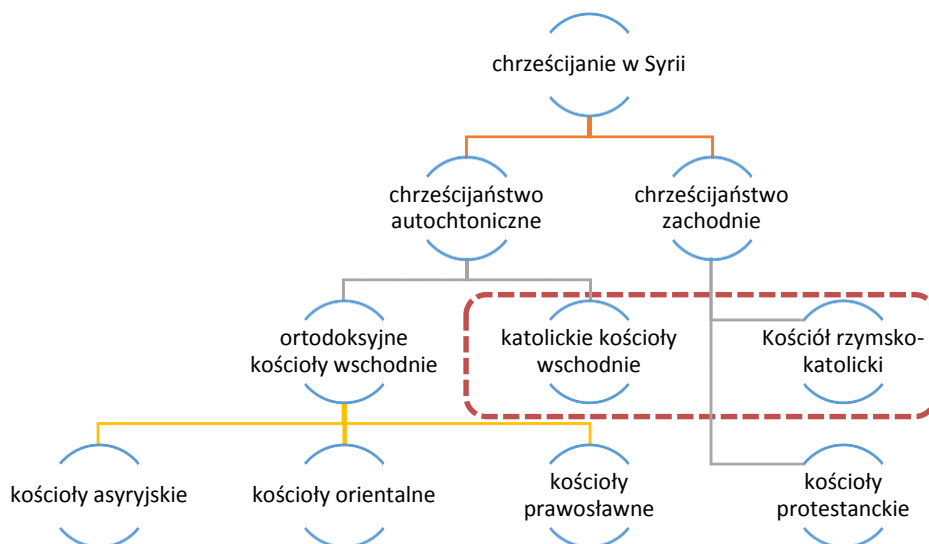
¹⁴ Por. np. B. Behghanpisheh, *Syria's Druze minority is shifting its support to the opposition*, "The Washington Post", 8.02.2013, http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syrias-druze-minority-is-shifting-its-support-to-the-opposition/2013/02/07/9e3f52c6-6d5d-11e2-ada0-5ca5fa7ebe79_story.html.

pozostały znaczące a zarazem dobrze zintegrowane ze społeczeństwem muzułmańskim grupy chrześcijan.

Rysunek 7: Społeczności chrześcijańskie w Syrii (denominacje)

Źródło: Opracowanie własne.

Społeczności chrześcijańskie w Syrii są zróżnicowane (por. rys. 7). Wynika to z dwóch czynników. Pierwszym są wewnętrzne podziały w ramach tutejszego chrześcijaństwa. Najpierw, po Soborze w Efezie (431 r.), od głównego nurtu oddzielili się nestorianie¹⁵ (kościół asyryjskie), następnie, po Soborze Chalcedońskim (451 r.) – monofizyci (kościół orientalne). Obok nich funkcjonują inne kościoły wschodnie – prawosławny oraz kościoły katolickie (unickie)¹⁶. Drugim powodem są wpływy zachodniego chrześcijaństwa, które zaowocowały powstaniem niewielkich społeczności rzymskich katolików oraz protestantów.

Ludność chrześcijańska zamieszkuje przede wszystkim tereny miejskie: Damaszek, Aleppo, Hims i Hamę, a także prowincje (muhafazy): Latakii na zachodzie

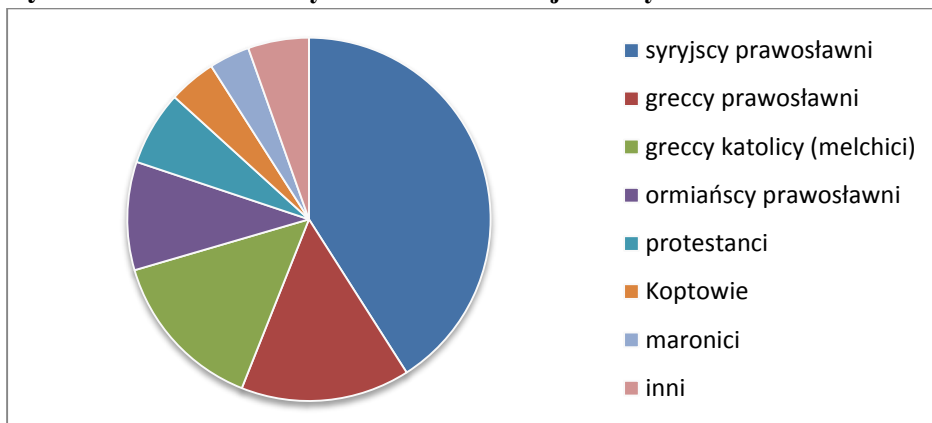
¹⁵ Nestorianie znani są pod tą nazwą, choć sami jej nie używają.

¹⁶ Jako kościoły unickie określa się te kościoły wschodnie, które uznają jurysdykcję Kościoła rzymskokatolickiego oraz prymat papieża, jednak zachowują swój własny obrządek i tradycję.

i Al-Hasaki na północnym wschodzie państwa. Tam również znajdują się chrześcijańskie diecezje i archidiecezje.

Rysunek 8: Struktura wyznaniowa chrześcijan w Syrii

Źródło: Opracowanie własne.

Zgodnie z tradycją klasycznego islamu, syryjskie prawo gwarantuje chrześcijanom znaczną autonomię. Jest to zarówno wynikiem tradycji jak i w dużej mierze świeckiego charakteru państwa opierającego się na socjalistycznej ideologii partii Baas. Warto wspomnieć, że jeden z jej założycieli – Michel Aflaq – był chrześcijaninem, co wskazuje na dużą inkluzyjność partii. Chrześcijanie mają swoje własne sądy, które wydają wyroki w sprawach kodeksu cywilnego (w tym dziedziczenia), a w chrześcijańskich szkołach dniami wolnymi są sobota i niedziela (a nie ustalone urzędowo – piątek i sobota). W szkołach istnieje możliwość nauczania religii chrześcijańskiej, podobnie jak języków liturgicznych – chaldejskiego, syryjskiego (aramejskiego) i ormiańskiego. Obok świąt muzułmańskich, do uznanych oficjalnie świąt państwowych należy także Boże Narodzenie (25 grudnia, arab. *Id al-Milad al-Madżid*) oraz Wielkanoc (w wersji katolickiej, arab. *Id al-Fish al-Griguri* i prawosławnej, arab. *Id al-Fish al-Julijuszi*).

Ostatnie stulecie nie sprzyjało syryjskim chrześcijanom. Jeszcze na początku XX wieku było ich w Syrii około 30%, obecnie ich udział w populacji zmniejszył się do niecałych 10%. Wynika to z dwóch czynników. Pierwszy, endogeniczny wiąże się z przyrostem naturalnym niższym w populacji chrześcijańskiej niż wśród muzułmanów. Istotniejszy jednak jest czynnik drugi – egzogeniczny – związany z emigracją. Do procesów migracyjnych przyczyniły się wojny i inne konflikty, jakie rozgrywały się od początku XX wieku na Bliskim Wschodzie w krajach sąsiadujących – Turcji i Iraku, a od 2011 roku także w samej Syrii.

5.1. Prawosławie syryjskie

Kościół syryjskich prawosławnych (znany także jako Syryjski Kościół Prawosławny, Kościół Jakobicki¹⁷, albo Syryjski Ortodoksyjny Patriarchat Antiochii) jest jednym z najstarszych chrześcijańskich kościołów na świecie. Podobnie jak inne ortodoksyjne kościoły wschodnie, został potępiony na Soborze Chalcedońskim (451 rok) jako uznający monofizytyzm (przekonanie o istnieniu jednej natury Jezusa Chrystusa, choć w ich przypadku słuszniejsze byłoby określenie diplofizytyzm, jako że natura – choć jedna – składa się według nich z dwóch elementów: boskiego i ludzkiego). Powody schizmy były nie tyle teologiczne, co raczej polityczne i kulturowe. Sobór Chalcedoński zaakceptowała ta część wiernych z patriarchatu Antiochii, która mieszkała na terenach zhellenizowanych, natomiast mieszkańcy interioru, posługujący się językiem syryjskim (aramejskim), nie zaakceptowali postanowień chalcedońskich.

Do XIV w. społeczność syryjskich prawosławnych cieszyła się wysokim statusem, a wielu jej przedstawicieli współpracowało z władzami muzułmańskimi (kalifatem). Ich sytuacja zaczęła się pogarszać, gdy rozpoczęły się najazdy mongolskie (XV wiek), a potem (XIX–XX wiek) Turcy Osmańscy i Kurdowie (XX wiek) regularnie dokonywali pogromów chrześcijan. W konsekwencji wielu syryjskich prawosławnych zdecydowało się na emigrację na Zachód.

Równolegle społeczność ta podlegała erozji o charakterze endogenicznym. W XVIII wieku część syryjskich prawosławnych zdecydowała się na przystąpienie do unii z Kościołem Katolickim. Powstał Syryjski Kościół Katolicki (por. niżej). Konwersja ta miała w dużej mierze charakter instrumentalny, gdyż katolicy korzystali z protekcji francuskiej.

Liczbę wyznawców prawosławia szacuje się na 0,5–0,8 mln; jest to najliczniejsza społeczność chrześcijańska w Syrii.

Syryjscy prawosławni korzystają w liturgii z Peszitty – przekładu Biblii na język syryjski. Liturgia – zwana *Kurbono* – przypada na niedzielę i święta. Religijni wierni i duchowieństwo odprawiają codziennie siedem modlitw. Mężczyźni mogą być żonaci zanim staną się księżmi, jednak po przyjęciu kapłaństwa, zmiana stanu cywilnego nie jest możliwa.

Siedziba patriarchatu prawosławnego znajduje się w Damaszku w dzielnicy Bab Tuma. Obecnie w skład Syryjskiego Kościoła Prawosławnego wchodzi:

---

¹⁷ Nazwa ta wiąże się z osobą ks. Jakuba Baradeusza, dzięki któremu Kościół się rozwinął, jednak przez samych syryjskich prawosławnych postrzegana jest jako obraźliwa.

Patriarchalny Wikariat Damaszku, Archidiecezja Aleppo, Archidiecezja Al-Dżaziry i Eufratu z siedzibą w Al-Hasace oraz Archidiecezja Himsu i Hamy. 29 maja 2014 roku patriarchą Syryjskiego Kościoła Prawosławnego został Moran Mor Ignatius Afram II. Jest on 123 syryjskim prawosławnym patriarchą Antiochii.

5.2. Syryjscy katolicy

Syryjski Kościół Katolicki należy do katolickich kościołów wschodnich. Jego początki wiążą się z działalnością misyjną katolickich zakonów jezuickich i kapucyńskich w XVII wieku. Część syryjskich prawosławnych zdecydowała się wówczas na konwersję na katolicyzm. Stopniowo ich liczba wzrosła na tyle, że ustanowili swojego patriarchę oraz kilka diecezji.

Syryjscy katolicy podobnie jak syryjscy prawosławni używają w liturgii języka syryjskiego oraz stosują się do zasad rytu zachodniosyryjskiego. Jest ich niewielu – na świecie około 150 tys. osób, w tym około 50 tys. w Syrii, gdzie podzieleni są na cztery archidiecezje: w Himsie, Aleppo, Damaszku i Al-Hasace. Na czele Syryjskiego Kościoła Katolickiego w Syrii stoi arcybiskup Damaszku Grzegorz Elias Tabe (od 2001 roku).

5.3. Grekoprawosławni

Grecko-ortodoksyjny Kościół Antiochii¹⁸, zwany również Prawosławnym Patriarchatem Antiocheńskim wiąże swoje początki ze św. Pawłem i św. Piotrem, który był jego pierwszym biskupem. Siedziba patriarchatu do XIV wieku znajdowała się w Antiochii, jednak po inwazji osmańskiej została przeniesiona do Damaszku.

W Kościele Grecko-prawosławnym obowiązuje ryt bizantyński. Nabożeństwa początkowo odbywały się po syryjsku i grecku, obecnie używa się języka arabskiego. Społeczność grecko-ortodoksyjna ma charakter etnoreligijny – są to potomkowie chrześcijańskich Greków, którzy mieszkali na Bliskim Wschodzie. W Syrii mieszka ich około 250 tysięcy.

Na terenie Syrii znajduje się diecezja patriarchalna (w Damaszku) oraz pięć archidiecezji: Aleppo i Aleksandretty, Busry, Hauranu i Dżabal ad-Duruz; Himsu, Hamy i Latakii. Od 2012 roku Patriarchą Antiochii i całego Wschodu jest Jan X.

---

¹⁸ Sami wierni nie lubią określenia grecko-prawosławni; preferują nazwę rum-urthuduks, gdzie 'rum' oznacza rzymski, przy czym chodzi tu o Konstantynopol, czyli 'Nowy Rzym'.

5.4. Grekokatolicy (melchici)

Początki Kościoła melchickiego, zwanego też Greckim Melchickim Kościołem Katolickim, wiążą się z Soborem Chalcedońskim (451 rok). W sporze dotyczącym natury Jezusa Chrystusa melchici stanęli po stronie cesarza (syr. *malka*) bizantyńskiego. Społeczność melchicka ma greckie korzenie, jednak liturgię odprawia się po arabsku w rycie bizantyńskim.

Wyodrębnienie się Greckiego Melchickiego Kościoła Katolickiego wiąże się z rozłamem w Cerkwi antiocheńskiej, gdzie w XVIII wieku doszło do utworzenia dwóch konkurencyjnych patriarchatów; jeden z nich formalnie uznał zwierzchnictwo papieża. Jako zdrajcy patriarchowie melchiccy zostali zmuszeni do opuszczenia Damaszku i udali się do Libanu.

Obecnie na terenie Syrii działa Patriarchat Antiochii, z siedzibą w Damaszku, a także archidiecezja w Aleppo, w Busrze i Hauranie, w Damaszku, w Himsie oraz w Latakii. Liczbę wiernych szacuje się na około 200 tys. osób. Na czele Kościoła stoi Patriarcha Grzegorz III Lahham (ur. 1933).

5.5. Ormianie prawosławni

Ormiański Kościół Apostolski jest najstarszym państwowym kościołem świata. Obecność ormiańska na terytorium Syrii sięga VI wieku. Przyczynami imigracji były najczęściej ucieczki przed konfliktami zbrojnymi bądź prześladowaniami. Największa fala imigracji ormiańskiej do Syrii przypadła na czasy osmańskie, a zwłaszcza okres masowej zagłady Ormian na początku XX wieku. Obecnie większość prawosławnych Ormian zamieszkuje Aleppo. Podlegają oni katolikosowi Wielkiego Domu Cylicyjskiego z siedzibą w Antalias pod Bejrutem (Liban). Na terenie Syrii znajdują się dwie diecezje. Liczbę prawosławnych Ormian szacuje się na 140 tys. osób.

5.6. Ormianie katolicy

Kościół Ormiańsko-katolicki jest kościołem katolickim obrządku ormiańskiego i należy do kościołów wschodnich, unickich. Powstał wskutek unii Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego z Rzymem. Kontakty obu kościołów trwały od

wojen krzyżowych, a później były rozwijane m.in. w Polsce – w lwowskiej gminie ormiańskiej. Formalnie unia została zatwierdzona w 1742 roku. W Syrii w czasach osmańskich ormiańscy katolicy znaleźli się w jednym milicie z Ormianami prawosławnymi, co sprawiło, że byli podwójnie dyskryminowani – jako chrześcijanie i dodatkowo w ramach swojego milicet przez prawosławnych Ormian. Na terytorium Syrii Ormianie znaleźli się głównie na skutek emigracji z Turcji.

Obecnie w Syrii w skład Kościoła wchodzi Patriarchalny Egzarchat Damaszku (założony w 1984 roku), archidiecezja w Aleppo oraz diecezja w Kamisli. Na czele damasceńskiego egzarchatu patriarchalnego stoi biskup Hovsep Arnaoutian. Liczbę wiernych w Syrii szacuje się na około 30 tys. osób.

5.7. Maronici

Kościół maronicki powstał w połowie VII wieku przy klasztorze św. Marona (zm. 423) między Himsem a Hamą. Maronici byli zwolennikami monoteletyzmu, a więc nauki, że Chrystus ma tylko jedną wolę (boską), ale dwie natury: jedną w pełni boską i drugą w pełni człowieczą.

Pierwsze próby unii maronitów z Rzymem datowane są na XII wiek, jednak nastąpiła ona dopiero pod koniec XVI w. W czasie krucjat Maronici współpracowali z krzyżowcami, co wywołało falę prześladowań ze strony późniejszych władców muzułmańskich. W czasach dominacji osmańskiej maronici mieli swój odrębny milicet. Obecnie w skład Kościoła Maronickiego w Syrii wchodzi archidiecezje w Aleppo, Damaszku oraz w Latakii. Na czele Kościoła Maronickiego w Syrii od 2006 roku stoi arcybiskup Damaszku Samir Nassar.

5.8. Nestorianie

Nestorianie wydzielili się po Soborze Efeskim (431 rok), gdzie potępiono nauki ich mistrza Nestoriusza. Według nestorian (i może Nestoriusza) Chrystus ma dwie natury i występuje w dwóch osobach: boskiej i ludzkiej. Stąd Maryja nie jest Bożą rodzicielką, ale tylko rodzicielką Chrystusa. Nestorian zaczęto prześladować, więc się schronili w Persji i Indiach, gdzie jednak nie byli najważniejsi. Wzdłuż jedwabnego szlaku dotarli do Azji Środkowej i chińskiego Sinciang. Ich pozycja wzrosła w imperium muzułmańskim, odgrywali tam istotną rolę kulturową i polityczną (m.in. jako tłumacze literatury greckiej na arabski). Podczas wojen krzyżowych krzyżowcy bezskutecznie starali się ich wykorzystać i przeciągnąć na swoją stronę. Od czasów mongolskich rozpoczął się ich upadek i prześladowania. Dziś kontynuację ich doktryny reprezentują „Asyryjczycy”.

Na terenie Syrii działa Święty Apostolski Asyryjski Kościół Wschodu oraz Starożytny Kościół Wschodu (ryt wschodniosyryjski). Oba odrzucają nazwę „nestorianizm”. Święty Apostolski Asyryjski Kościół Wschodu powstał między I a II w., a został uznany w wieku V podczas Synodu w Seleucji-Ktezyfonie (410 rok). Uznanie schizmy nestoriańskiej zostało wykorzystane w ramach rozgrywki politycznej z Imperium Rzymskim przez Sasanidów, którzy przyznali nestorianom dominującą pozycję w Persji. Oba zdarzenia przypieczętowały izolację nestorian od innych kościołów chrześcijańskich. Od połowy XIX w. zaczęła się masowa emigracja nestorian z Iraku głównie do Stanów Zjednoczonych i Syrii, gdzie szukają oni schronienia przed prześladowaniami ze strony Arabów i Kurdów. Syria należy do Archidiecezji Libanu, Syrii i Europy. Na czele diecezji syryjskiej stoi biskup Mar Aprem Natniel.

Diecezja Wielkiej Syrii z siedzibą w Damaszku została założona w X w. Starożytny Kościół Wschodu powstał w 1968 r. wskutek schizmy w Świętym Apostolskim Asyryjskim Kościele Wschodu. Syria należy do wspólnej diecezji Bagdadu i Syrii, na której czele stoi Mar Zaja Choszaba.

5.9. Chaldejczycy

Chaldejski Kościół Katolicki wyodrębnił się z nestorianizmu w XVI wieku. Od tego czasu trwa rywalizacja dwóch patriarchatów (w pewnym momencie nawet trzech), które niezależnie wchodziły w unię z Rzymem, a następnie ją zrywały. W kolejnych latach dążono z jednej strony do zjednoczenia patriarchatów, z drugiej zaś do ustanowienia unii z Rzymem, co nastąpiło ostatecznie w 1830 roku, gdy Jan IX Hurmizd stał się Chaldejskim Patriarchą Babilonu, a chaldejscy katolicy uzyskali osobny millet w imperium osmańskim. Obecnie na terenie Syrii działa Archidiecezja Aleppo. Na jej czele stoi biskup Antoine Audo.

5.10. Rzymscy katolicy i protestanci

Początki religii rzymskokatolickiej i protestanckiej wiążą się z misjami do Syrii w czasach krucjat i ustanowieniem patriarchatu greckiego w 1098 roku, a dwa lata później łacińskiego. Misje katolickie i protestanckie starały się z jednej strony doprowadzać do unii z Rzymem, z drugiej zaś pracowały z lokalnymi społecznościami chrześcijańskimi. W XV wieku rzymskimi katolikami w Syrii byli wówczas przede wszystkim europejscy kupcy, którzy jako lokali przedstawiciele zachodnich przedsiębiorstw zamieszkiwali główne ośrodki handlu regionalnego, zwłaszcza Aleppo. Wkrótce poszczególne zakony zachodnie rywalizowały ze sobą o wpływy. Na przykład, gdy do Aleppo przyjechali w 1625 roku dwaj misjonarze jezuitcy (Francuzi), spotkali się ze sprzeciwem ze strony Anglików i Wenecjan.

Z katolikami i protestantami w Syrii współpracowały europejskie misje, starające się ich przeciągać na swoją stronę. Istotnym elementem tej strategii był nacisk na rozwój edukacji, a także klasztorów i seminariów duchownych, co zaowocowało wysokim udziałem duchowieństwa w stosunku do lokalnej populacji katolickiej. Edukacja stała się jednym ze środków pozyskiwania lokalnych społeczności chrześcijańskich. Rozbudowaną sieć szkół zakładali jezuitcy, lazaryci, a także amerykańscy protestanci, jednak już w XIX wieku okazało się, że to jezuitcy zdominowali lokalny rynek edukacyjny. Było to tym istotniejsze, że od drugiej połowy XVII wieku większym zagrożeniem dla katolickich interesów w regionie był protestantyzm aniżeli islam. Stopniowo, od połowy XIX wieku nauka była oferowana także uczniom świeckim, tyle że odpłatnie. Czesne z nauki umożliwiało pokrycie kosztów działania seminariów. Wówczas to język francuski stał się podstawowym językiem obcym na terenie Syrii. Założony pod koniec XIX wieku Uniwersytet św. Józefa w Bejrucie (ówczesna Syria) jest przykładem nie tylko dominacji jezuitckiej, ale także siły oddziaływania kultury i polityki francuskiej. Do lokalnej obrzędowości przedostało się wiele elementów rzymskokatolickich, np. miesiąc maryjny, czy celibat księży (obowiązujący wszystkich kapłanów syryjskich, z wyjątkiem nawróconych na rzymski katolicyzm jakobitów).

Relacje między lokalnymi wspólnotami chrześcijańskimi a misjonarzami bywały napięte. Duchowni kościołów wschodnich ograniczali współpracę z misjonarzami, tak aby nie tracić własnych wiernych – nie wpuszczali zatem do swoich kościołów rzymskich katolików ani protestantów, a także nie dopuszczali jezuitckich księży do wygłaszania gościnnych mszy. Z drugiej strony lokalne wspólnoty chrześcijańskie korzystały chętnie z pomocy europejskich misjonarzy. Jezuitcy wspierali rozwój duchowieństwa maronickiego. Najlepsi uczniowie mieli możliwość uzyskania wykształcenia teologicznego w Rzymie.

Problemy wyznaniowe Syrii

Wydział Informacji o Krajach Pochodzenia UdSC, czerwiec 2014

Obecnie w Syrii funkcjonuje wikariat apostolski w Aleppo założony w 1762 roku. Na jego czele stoi od 2002 roku biskup Giuseppe Nazzaro, O.F.M. (ur. 1937). Nuncjatura apostolska w Syrii została założona w 1762 roku, a na jej czele stoi obecnie Mario Zenari (ur. 1946). Największe kościoły protestanckie obecne w Syrii to Narodowy Synod Ewangelicki Syrii i Libanu oraz Unia Ewangelickich Kościołów Ormiańskich na Bliskim Wschodzie (25 kongregacji, w tym 11 na terenie Syrii).

Tabela 1: Chrześcijanie w Syrii – podstawowe dane

Nazwa	Nazwa Kościoła	Przynależność Kościoła	Liczba wyznawców (tys. os.)		Ryt	Siedziba	Język liturgii
			na świecie	w Syrii			
Syryjscy prawosławni	Syryjski Kościół Prawosławny	Kościóły orientalne	2.000	600	zachodniosyryjski	Damaszek	arabski, aramejski, turecki
Syryjscy katolicy	Syryjski Kościół Katolicki	Katolickie kościoły wschodnie	180	65-30	zachodniosyryjski	Bejrut (Liban)	aramejski
Greccy prawosławni	Grecko-ortodoksyjny Kościół Antiochii	Kościóły prawosławne	820	200-1000	bizantyjski	Damaszek	arabski
Greccy katolicy	Grecki Melchicki Kościół Katolicki	Katolickie kościoły wschodnie	1.600	200	bizantyjski	Damaszek	arabski
Ormiańscy prawosławni	Ormiański Kościół Apostolski	Kościóły orientalne	1.500	140	ormiański	Wagharszapat (Armenia)	starormiański

Ormiańscy katolicy	Kościół Ormiańskokatolicki	Katolickie kościoły wschodnie	500	30	ormiański	Bejrut (Liban)	staroormiański
Maronici	Kościół Maronicki	Katolickie kościoły wschodnie	10.000	70	zachodniosyryjski	Bkerke (Liban)	arabski, aramejski
Chaldejczycy	Chaldejski Kościół Katolicki	Katolickie kościoły wschodnie	460	25	wschodniosyryjski	Bagdad (Irak)	syryjski
Nestorianie	Święty Apostolski Asyryjski Kościół Wschodu, Starożytny Kościół Wschodu	Kościoły asyryjskie	1.000	?	wschodniosyryjski	Morton Grove (USA)	syryjski
Protestanci	-	Kościoły protestanckie	800.000	110	-	-	-
Rzymscy katolicy	Kościół katolicki obrządku łacińskiego	Kościół katolicki	1.200.000	10	łaciński	Watykan	-

Źródło: Opracowanie własne.

6. Żydzi

Dla Żydów Syria – sąsiadująca z Palestyną – po niewoli babilońskiej i po rozproszeniu się narodu żydowskiego stanowiła naturalne miejsce zamieszkiwania. W czasach rzymskich i bizantyńskich centrum kultury żydowskiej mieściło się w Damaszku, gdzie podówczas mieszkało ich 10 tysięcy. W klasycznym okresie islamu ludność żydowska koncentrowała się w wielkich miastach Syrii takich jak Aleppo, Kamiszi i Damaszek.

Po podboju muzułmańskim Żydzi, podobnie jak chrześcijanie, zyskali status ludności zachowującej swoją autonomię. Określano ich mianem *ahl al-kitab* – ludźmi księgi – a więc monoteistami posiadającymi objawioną księgę. W imperium osmańskim stanowili oddzielny millet. Podlegali ochronie ze strony państwa muzułmańskiego, w zamian zobowiązani byli do płacenia podatku pogłównego.

Gdy po roku 1492 Żydów sefardyjskich i Arabów muzułmanów wygnano z Hiszpanii, znaczna część Żydów zaczęła się osiedlać w sprzyjającym im imperium osmańskim – od Bałkanów przez Anatolię po Lewant, w tym oczywiście w Syrii. W Aleppo osiedliła się spora emigracja sefardyjska z Hiszpanii. Żydzi sefardyjscy wprowadzili u siebie w Aleppo zwyczaj zapalania dodatkowej świeczki chanukowej w wdzięczności za przyjęcie ich w tym mieście. Uciekinierzy zamieszkali w dzielnicy Al-Dżamalijja; jednak po roku 1947 i 1948 miasto opuściła większość z 6 tys. mieszkających tam Żydów, z których do roku 1968 pozostało 700.

W tymże Aleppo Żydzi mieszkali już od czasów starożytnych. Byli wśród nich zarówno Żydzi wyznający judaizm, jak i Żydzi-chrześcijanie i Żydzi-karaimi. W V wieku wybudowano w mieście synagogę, w której przechowywano rękopis Biblii z X wieku zwany *Kodeksem Aleppiańskim* lub Koroną Aleppo (*Keter Aram Tsowa*). W 1947 roku synagoga spłonęła, a Kodeks zaginął; okazało się, że potajemnie przeszmuglowano go do Izraela.

Po powstaniu Państwa Izrael i wojnach izraelsko-arabskich żydzi syryjscy szybko przenieśli się do Izraela, Europy i USA. Ostatecznie w całej Syrii pozostało ich 4,5 tys. Kiedy w 1989 roku zniesiono zakaz wyjazdu, większość przeniosła się na nowojorski Brooklyn. W 2000 roku w całej Syrii było już tylko 200 osób głównie starszych, z tego w Damaszku 150, w Aleppo – 30, w Kamiszi – 20.¹⁹ W 2012 roku ich liczbę oceniano na 22 osoby. Wszyscy mieszkali w budynku obok damasceńskiej synagogi.²⁰ Największa grupa żydów syryjskich mieszka w Izraelu jest ich tam około 80 tys.

---

¹⁹ J. Arem, *The Jews Who Live in Syria*, 4.11.2010, <http://newvoices.org/2010/11/04/0033-3/>.

²⁰ *History of the Jews in Syria*, http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Jews_in_Syria.

7. Jazydzi

Jazydyzm jest religią wyznawaną przez niewielką część Kurdów. Stąd spotyka się go na różnych obszarach wschodniego Bliskiego Wschodu: w Iraku, Turcji, Iranie, na obszarze południowego Kaukazu oraz w Syrii. Liczbę jazydów szacuje się na ok. 500 tysięcy (łącznie z diasporą w Europie i Ameryce). Liczbę jazydów w Syrii ocenia się na kilkanaście tysięcy.²¹

Syryjscy jazydzi zamieszkują dwa oddzielne obszary w północnej (Afrin) i północno-wschodniej Syrii (okolice Kamisli, prowincja Al-Hasaka). Jest to wynik arbitralnego ustalania granic po I wojnie światowej. Podział ten spowodował, że zostali oderwani (jak zresztą i Kurdowie w ogóle) od głównych ośrodków w północnej Mezopotamii. Podobnie jak druzowie i alawici jazydzi tworzą zamkniętą gminę religijną; nie prowadzą działalności misyjnej, nie przyjmują nowych wyznawców. Jazydami są wyłącznie osoby, których oboje rodziców to jazydzi. Nazwa religii związana jest z irańskim wyrazem *yazata*, kurdyjskim *ezdan* oznaczającym bóstwo.

Religia jazydów powstała w początkach XII wieku w górach Kurdystanu. Za jej założyciela uważa się szajcha Adiego pochodzącego z doliny Al-Bika (w dzisiejszym Libanie), a działającego w dolinie i mieście Lalisz. Jest on założycielem bractwa sufickiego adawijja, popularnego w Syrii i Egipcie. U Kurdów idee adawijji legły u podstaw jazydyzmu. Podstawowe zasady religii zawarte są w dwóch świętych tekstach: *Kiteba dżilwe* (Księga objawienia) i *Mishefa resz* (Czarne pismo).

Wyznawcy jazydyzmu dzielą się na trzy kasty: szajchów, pirów – dwie kasty uczonych mężów, oraz na muridów, czyli adeptów. Ta terminologia jest przejęta z tradycji sufickich, gdzie nauczyciel nazywa się albo szajch albo pir a uczeń murid. Przynależność do kasty oraz pełnione w społeczności funkcje związane są z pochodzeniem z tego czy innego rodu. Małżeństwa winny być zawierane jedynie w ramach kast.

Zadaniem szajchów i pirów jest dbanie o to, by zasady wiary, rytuały, uroczystości odbywały się zgodnie z zasadami. Ich zadaniem jest też rozwiązywanie sporów. Na nich opiera się też funkcjonowanie całej społeczności jazydów.

---

²¹ S. Maisel, *Syria's Yezidis in the Kurd Dagħ and the Jazira: Building Identities in a Heterodox Community*, "The Muslim World" nr 103, styczeń 2013, s. 25.

Przywódcą całej społeczności jazydów jest świecki mir (emir) (okręgu) Szajchanu. Jest to dziedziczna funkcja. Uważa się go za przedstawiciela szajcha Adiego i Anioła Pawia (Melek Tawus). Mir Szajchanu wywodzi się wyłącznie z rodu Katani. Obecnie mirem jest Tahsin Sajjed Beg. Mirowi podlegają:

- baba szajch – przywódca duchowy
- peszimam (przywódca) odpowiedzialny za śluby
- koczekowie (malcy) – słudzy szacha Kadiego
- czawusz – strażnik świątyni w Laliszu, musi żyć w celibacie.

Religia jazydów jest synkretyczna. Nie ma jednego głównego źródła, lecz łączy elementy różnych religii. A więc kosmologia wywodzi się z zoroastryzmu, są wpływy muzułmańskie, żydowskie, chrześcijańskie, gnostyckie. Jazydzi uważają się za monoteistów. Wierzą w jednego boga, który stworzył świat i przekazał zarządzanie nim siedmiu świętym istotom – siedmiu aniołom zwanym siedmioma tajemnicami (*heft sirr*), będącymi jego emanacjami ukształtowanymi przez boskie światło. Najważniejszy z nich jest Tawuse Melek Anioł Paw.

Muzułmanie i chrześcijanie często utożsamiali go z Szatanem, stąd niesłusznie nazywano jazydów czcicielami Szatana. Ale dla jazydów Tawuse Melek, choć nie posłuchał Boga, nie jest źródłem ani grzechów, ani występku. Uważa się go za przywódcę wszystkich aniołów, a nie za upadłego anioła. Dusza Tawuse Meleka jest zarazem duszą szacha Adiego.

Dzieje stworzenia są niezwykłym przetworzeniem znanych z innych monoteizmów wersji. Stworzonym hierarchicznie aniołom Bóg kazał przynieść pył ziemi i ukształtować ciało Adama. Bóg tchnął w niego życie i kazał aniołom złożyć mu hołd. Wszyscy to uczynili z wyjątkiem Tawuse Meleka. Stwierdził, że skoro został stworzony z boskiego światła nie będzie bił pokłonów Adamowi stworzonemu z pyłu. Bóg go pochwalił i uczynił zwierzchnikiem aniołów i swoim zastępcą na ziemi. Według jazydów Bóg, każąc klękać aniołowi, wystawił go na próbę.

Według jazydów Tawuse Melek wypełniając swoją funkcję przedstawiciela Boga na ziemi, pojawia się w pierwszą środę miesiąca nisan (kwiecień), a więc w dzień stworzenia Tawuse Meleka. Jest to też początek nowego roku. Dlatego świętym dniem u jazydów jest środa, ale dniem odpoczynku jest sobota.

Podobnie jak muzułmanów jazydów obowiązuje modlitwa pięć razy dziennie. W czasie modlitwy należy spoglądać w stronę słońca. W czasie modlitwy południowej należy zwracać się w kierunku Laliszu.

Szczególnie zróżnicowane i liczne są rytuały inicjacyjne. A więc w siódmym lub dziewiątym miesiącu życia obchodzi się rytuał pierwszego strzyżenia włosów (*bisla pora*), jest chrzest (*mor kirin*) i obrzezanie (*sinet*). Jednym z najciekawszych rytuałów przejścia jest wybór brata (*bira-je achirate*) lub siostry (*czuszk-a achirate*). Jest to wybór osoby zobowiązanej do wierności i wspomagania przez całe życie osoby wybierającej.

Tradycja wymaga, by osoby zmarłe pogrzebać natychmiast po zgonie. Zmarłych kładzie się w grobowcu z rękami skrzyżowanymi na piersi.

Jazydów obowiązuje monogamia, wyjątkiem są przywódców, którzy mają prawo do poligamii.

Podobnie jak w innych synkretycznych religiach Bliskiego Wschodu, jazydzi wierzą w wędrówkę dusz. Przejście do innego ciała traktowane jest jako zmiana ubioru – podobnie jak u druzów, gdzie się nazywa *taqamus* - zmiana koszuli. Przejście do innego ciała związane jest z tym, co się robiło za życia i w związku z tym może być albo nagrodą albo karą.

Raz w życiu każdy jazyda powinien odbyć pielgrzymkę do Laliszu. Pora pielgrzymek przypada na jesień, ponieważ co roku jesienią – między końcem września i początkiem października – jazydzi zbierają się w Laliszu i obchodzą święto zgromadzenia (*dżasne dżima 'ije*) trwające siedem dni. To wtedy w Laliszu odprawia się siedem misterii i podejmuje decyzje na cały nadchodzący rok.

Inną uroczystą okazją są obchody z pawiem (*tawusgeran*). Qewalowie – a więc opowiadacze tradycji religijnych i inne religijne osoby obchodzą wsie jazydów z posążkami świętych pawi z brązu. Pobiera się wówczas datki, wygłasza kazania i rozdaje świętą wodę z Laliszu.

Istotnym elementem wierzeń jazydów jest dążenie do utrzymania czystości czterech żywiołów: ziemi, powietrza, ognia i wody. Żywioły wymagają szacunku, a więc np. nie wolno pluć na ziemię, do wody ani ognia. Ponadto nie wolno spożywać sałaty główkowej, bo przypomina ucho człowieka. Nie wolno z obcymi dzielić osobistych rzeczy – własnych naczyń, maszynek do golenia itp. Kolor niebieski jest tabu, w związku z tym nie należy się ubierać na niebiesko.

Odłąd w 2013 roku powstało Muzułmańskie Państwo Iraku i Wielkiej Syrii (ISIS) na obszarze północnej Syrii i północnego Iraku, jazydzi są prześladowani jako niewierni (*kuffar*). Powoduje to ich masową ucieczkę na teren Turcji.

8. Sufizm

Sufizm czasami nazywa się islamem ludowym albo islamem alternatywnym wobec oficjalnej doktryny teologicznej islamu. Utożsamia się go również z mistycyzmem.

Sufizm powstał w początkach islamu jako ruch ascetyczny i mistyczny, szukający dróg do indywidualnego poznania Boga. Z czasem w sufizmie zaczęły się kształtować szkoły zwane *tariką* czyli droga. Takie szkoły zwykle noszą nazwę pochodzącą od jej domniemanego założyciela, jak np. *kadirijja* od Abd al-Kadira, *rafi'ijja* od Ar-Rafi'iego, nakszbandijja od Nakszbandiego itd.

Szkoły gromadziły adeptów sufizmu, którzy pod nadzorem mistrza poznawali zasady teoretyczne i praktyczne sufizmu danej szkoły. Praktyki obejmowały różne rodzaje ćwiczeń prowadzących do koncentracji: izolowanie się od świata zewnętrznego (*chalwa*), modlitwa, słuchanie litanii, taniec, medytacja.

Życie sufich koncentrowało się w zawijach – klasztorach – w których mieszkali mistrzowie i ich uczniowie. Zawije często są budowane przy grobowcach tzw. świętych (walich – ludzi bliskich Bogu), a więc uczonych szajchów szczególnie szanowanych w danym bractwie. Popularne są też grobowce wielkich mistrzów sufickich, jak na przykład mauzoleum Ibn al-Arabiego (zm. 1240) w Damaszku, grobowiec szacha Arslana, patrona Damaszku. Jednym z niedawno zmarłych „świętych” sufickich jest słynący z cudów Ahmad al-Harun (zm. 1962).

Przyciągają one rzesze wiernych związanych z danym bractwem, szukających nie tylko sposobności do modlitwy ale też zabawy.

Bractwa przyciągały też ludzi, ponieważ mistycy przybliżali im Boga, który w ortodoksji muzułmańskiej jest nieosiągalny i niepoznawalny. Sufi znali sposoby kontaktowania się z Bogiem i osiągnięcia unii mistycznej. A jednocześnie atrakcyjne wręcz widowiskowe były metody przez nich stosowane: śpiew, muzyka, tańce, popisy iluzjonistyczne, takie jak chodzenie po rozpalonych węglach, przebijanie się żelaznym prętem, konna jazda po grzbietach wyznawców, jedzenie potłuczonego szkła lub rozżarzonych węgli.

Ten związek sufizmu z ludźmi znajduje też wyraz w języku. Sufi posługują się językiem swojej grupy etnicznej, a więc Arabowie używają języka arabskiego, Kurdowie – kurdyjskiego a Turkmeni – turkmeńskiego. Natomiast oficjalny islam oparty jest wyłącznie na literackim języku arabskim.

Kadirijja, chalwatijja i maulawijja są najpopularniejszymi bractwami sufickimi w Syrii. Wśród Kurdów popularna jest również nakszbandijja. Kadirijja jest znana przede wszystkim w dużych miastach takich jak Damaszek czy Hama. Główną rolę w tym bractwie odgrywa znana i wpływowa rodzina Al-Kajlanich, która uważa się za potomków Abd al-Kadira (zm. 1166) założyciela bractwa. W czasie akcji wojsk rządowych przeciwko Braciom Muzułmanom w Hamie w 1982 roku wielu członków rodziny zginęło, a zawija kadirycka została zniszczona. Odtąd kadirijja traci na znaczeniu.

Drugie bractwo, również miejskie: maulawijja pochodzi z Turcji (tam nosi nazwę mevleviye), jego założycielem był zwany słynny poeta perski Rumi znany jako Maulana. Słynne są tańce derwiszów tego bractwa. W latach 50. maulawijja była w Turcji prześladowana, przeniosła się więc do Syrii, gdzie jej tańce i koncerty nabrały charakteru profesjonalnego, stając się atrakcją turystyczną.

Na wsiach popularne są takie bractwa jak sa'dijja i rifa'ijja, słynące swoimi popisami iluzjonistycznymi.

Dzięki bezpośrednim kontaktom ze społeczeństwem sufizm odgrywa ważną rolę polityczną. Kurdyjski sufi Al-Chaznawi (zm. 2005) z bractwa nakszbandijji był jednym z przywódców antybaasistowsiego oporu wśród Kurdów.

Nakszbandijja cieszy się nieustającą popularnością od XIX wieku zarówno wśród Arabów jak i muzułmanów. Jednym z najśłynniejszych przywódców bractwa był Ahmad Kuftaru (zm. 2004), pełniący funkcję muftiego Syrii. Z pochodzenia był Kurdem. Działał na rzecz zawarcia kompromisu z rządzącą Partią Baas. Zaangażował się też w dialog z ortodoksyjnym islamem i alimami (ulemami), którzy krytycznie traktują sufizm, uznając go za przejaw herezji.

ROZDZIAŁ III

Ugrupowania polityczne

1. Partia Baas

Partia Arabskiego Odrodzenia Socjalistycznego Ba's (arabski بعث Ba'th znaczy zmartwychwstanie, odrodzenie; inspiracją była włoska koncepcja *rissorgimento* Giuseppe Mazziniego) należy do najstarszych partii politycznych typu europejskiego powstałych na Bliskim Wschodzie.

Założyli ją w 1940 roku dwaj Syryjczycy: prawosławny chrześcijanin Miszal (Michel) Aflaq (1910–1989) oraz muzułmanin-sunnita Salah ad-Din al-Bitar (1912–1980). Spotkali się na studiach w Sorbonie, gdzie poznali idee socjalistyczne i komunistyczne. Postanowili je przenieść na grunt arabski. Uważali, że idee socjalistyczne oderwane od religii były szczególnie nośne w społecznościach Lewantu, gdzie był wielki odsetek ludności niemuzułmańskiej. Idee socjalistyczne przez nienawiązywanie do religii wydawały się szczególnie odpowiednie do politycznych układów tego rejonu świata arabskiego.

W 1940 roku założyli partię Ruch Odrodzenia Arabskiego (Harakat al-Ihja al-'Arabi, od 1943 roku: Harakat al-Ba's al-'Arabi), która w 1947 roku połączyła się z Arabską Partią Socjalistyczną Akrama al-Hauraniego, tworząc Partię Arabskiego Socjalistycznego Odrodzenia Baas²². Była to partia centrolewicowa, przeciwstawiająca arabizm materialistycznemu komunizmowi.

Najważniejszą jednak ideę przyświecającą ideologii baasistowskiej stanowi jedność arabska. Jej twórcą był alawita Zaki Arsuzi (1899–1968), który już w roku 1933 założył Ligę Akcji Narodowej (Usbat al-Amal al-Qaumi). Ważna dla baasistów były również idee innego arabskiego nacjonalisty – Sati al-Husriego (1882–1968).

Hasło Partii „jedność, wolność, socjalizm” było niezwykle popularne na Bliskim Wschodzie w środowiskach walczących przeciwko zależności Bliskiego Wschodu od Zachodu. Przede wszystkim basiści reprezentowali panarabizm, a więc uważali, że Arabowie tworzą jeden naród (*kaum*). Jednak dawna jedność została

---

²² Arabska nazwa partii jest wieloznaczna. Zwykle tłumaczy się ją Socjalistyczna Partia Arabskiego Odrodzenia, ale możliwa jest interpretacja Partia Arabskiego Odrodzenia Socjalistycznego.

utracona w wyniku machinacji Zachodu, który podzielił świat arabski na zależne od niego państwa (w terminologii baasistowskiej „rejony” *aktar*), w których są nie narody, lecz ludy (*szu'ub*) takie jak syryjski, libański czy iracki. Zadaniem baasistów jako nacjonalistów jest taka działalność polityczna, która doprowadzi do odzyskania jedności, która jest kategorią polityczną.

I rzeczywiście, baasiści próbowali ideę jedności realizować. W 1958 roku powstała gorąco przez nich promowana Zjednoczona Republika Arabska obejmująca Syrię i Egipt. Był to eksperyment, który skończył się totalną klęską pokazującą, że idea jedności jest tylko mrzonką, a powstałe nowe państwa bardzo się zakorzeniły na Bliskim Wschodzie i wcale nie zabiegały o zjednoczenie.

Okazało się, że idee stały w sprzeczności z rzeczywistością. Stworzone państwa arabskie stawały się rzeczywistością państwami, koncepcje narodów (a nie ludów) arabskich się utrwały. Podkreślały je narastające konflikty międzypaństwowe, w tym między dwoma państwami baasistowskimi: Syrią i Irakiem. Panowały w nich dwie ideologie, niezupełnie sprzeczne, ale pod podobieństwami kryły się zasadnicze różnice: asadowski i saddamowski baasizm.

W 1963 roku armia ustanowiła w Syrii władze baasistowskie. W wyniku wewnętrznych niesnasek Aflaq przeniósł się do Iraku, gdzie od 1968 roku umocniła się iracka filia Partii Baas. W 1970 roku Hafiz al-Asad przejął władzę w wyniku ruchu naprawy, powiększając rozłam między partią syryjską a iracką.

Główną siłą opozycyjną wobec socjalizmu baasistowskiego były ruchy fundamentalistyczne związane z Braćmi Muzułmanami. W 1982 roku doszło w Hamie do zbrojnego powstania bezwzględnie stłumionego przez armię. Zginęło wówczas kilkadziesiąt tysięcy osób. Reformy ostatniego prezydenta Baszszara al-Asada (od 2000 r.) nie były radykalne, raczej miała charakter zachowawczy. Dotyczyło to wewnętrznej struktury partii jak i funkcjonowania systemu państwa. Nadal wszystkie partie musiały działać w ramach Postępowego Frontu Narodowego (Al-Dżabha al-Wataniyya At-Taqaddumiyya) powstałego w 1972 roku. Dopiero po poprawkach konstytucyjnych w 2012 roku Front utracił pozycję monopolu, wprowadzono bowiem wolny system wielopartyjny.

Teoretycznie zgodnie z konstytucją z 1973 roku w Syrii obowiązuje system wielopartyjny, w którym Partia Baas jest przewodnią siłą, gwarantującą utrzymanie dyktatorskich, autorytarnych rządów. Art. 8 konstytucji głosił, że

Partia Arabskiego Socjalistycznego Odrodzenia jest przewodnią partią w państwie i społeczeństwie. Przewodzi ona patriotycznemu i postępowi frontowi, który dąży do

zjednoczenia siły mas ludowych i wykorzystania ich w służbie celów, jakie wyznacza naród arabski.

Wprowadzone w 2012 roku poprawki do konstytucji zakładają dwie istotne zmiany. Po pierwsze zmieniono artykuł 8 o przewodniej roli Partii, a po drugie ograniczono możliwość reelekcji prezydenta do dwóch siedmioletnich kadencji (art. 88). Partia kontroluje wojsko, rząd, gospodarkę. Od 1971 roku władza w Partii i w kraju spoczywa w rękach rodu Al-Asadów. Hafiz al-Asad, twórca baasistowskiej Syrii rządził od roku 1971 do śmierci w 2000 roku. Po nim władzę przejął jego syn Baszszar al-Asad, wybrany 97% głosów w ogólnokrajowych wyborach. By dokonać wyboru Baszszara na prezydenta, trzeba było zmienić konstytucję i obniżyć wiek kandydata z 40 na 34 lata, gdyż Baszszar był za młody, by objąć urząd prezydenta. W 2007 roku w kolejnych wyborach Baszszar zwyciężył ponownie.

Kolejne wybory odbywały się zgodnie z poprawioną konstytucją: można być prezydentem już tylko przez dwie kadencje. A więc wybrany w 2014 roku Baszszar al-Asad będzie rządził co najwyżej do 2028 roku! Czerwcowe wybory 2014 przyniosły Baszszarowi kolejne miażdżące zwycięstwo: uzyskał 88% głosów przy 70% frekwencji. Nie wiemy, czy wybory były farszą, ale na pewno nie większą niż wybory prezydenckie w Egipcie, gdzie wojskowy dyktator As-Sisi otrzymał 93% głosów.

Syryjska opozycja polityczna nadal nie ma siły wystarczającej do jakiegokolwiek zwycięstwa.

2. Opozycja polityczna

Syryjska opozycja polityczna jest bardzo rozdrobniona i niejednolita. Tworzą ją rozmaite partie związane ze wszystkimi ugrupowaniami narodowymi i religijnymi oraz nurtami politycznymi: od lewicy po skrajny fundamentalizm muzułmański. Rodzą się próby zjednoczenia ruchu opozycji. Powstają organizacje ponadpartyjne i ponadnarodowe, skupiające wiele różnych partii politycznych. Za najważniejsze uważa się:

- **Syryjska Rada Narodowa** (Al-Madżlis al-Watani as-Suri) powstała w 2011 roku w Stambule jako koalicja sił opozycyjnych. Celem działalności Rady jest pełnienie roli rządu na wygnaniu, powołanie demokratycznego państwa w Syrii oraz reprezentowanie opozycji na forum międzynarodowym. Prezydentem od 2012 roku jest George Sabra, poprzednim był Kurd Abd al-Basit Sajda. SRN jest zdominowana przez sunnitów. Jej celem jest stworzenie demokratycznego, pluralistycznego, państwa obywatelskiego w formie republiki parlamentarnej. Państwo winno gwarantować suwerenność ludu, równość obywateli, rządy prawa z gwarancjami praw mniejszości.

- **Narodowa Organizacja Koordynacji Sił Przemian Demokratycznych** (Haj'at at-Tansik al-Wataniyya li-Kuwa at-Taghjir ad-Dimukrati) skupia 10 partii arabskich i 3 kurdyjskie. Są to partie lewicowe i niezależnych aktywistów politycznych i młodzieżowych. Jest to największa koalicja opozycyjna w Syrii o profilu lewicowym. Należą do niej socjaliści, komuniści (w jej skład wchodzi kontynuatorka Syryjskiej Partii Komunistycznej) i demokraci (w tym demokratyczna Partia Baasistowska²³). Organizacja powstała w 2011 roku na gruncie sił sekularystycznych i laickich. Siedzibę ma w Damaszku. Uważa się ją za najbardziej umiarkowaną grupę opozycyjną. Zdaniem organizacji możliwe jest układanie się z władzami baasistowskimi Al-Asada. Program organizacji zakłada pokojową opozycję wobec władz syryjskich oraz sprzeciw wobec ingerencji obcych sił w konflikt syryjski. Dąży do nakłonienia władz Al-Asada do zmiany stosunku wobec opozycji i do dialogu. Domaga się przejścia od autokracji do demokratycznego państwa. Pozostałe ugrupowania opozycyjne uznają ich za organizację prorządową, przez co mają z nimi umiarkowane kontakty. Przewodniczącym jest Husajn Abd al-Azim, rzecznikiem Hasam Manna. Obszarem działania organizacji jest terytorium Syrii.²⁴
- **Narodowa Koalicja Syryjskich Sił Rewolucji i Opozycji** (Al-Itilaf al-Watani li-Kuwa as-Saura wa-al-Mu'arada as-Suriyya) założona w Katarze w listopadzie 2012 roku. Szefem od 2014 roku jest Ahmad Dżarba (ur. 1969 w Kamisli) z plemienia Szammar, muzułmanin sunnita. Członek Rewolucyjnej Rady Plemion Syryjskich, w latach 1996–1998 siedział w więzieniu za opozycyjną działalność, potem w 2011 roku, udał się na emigrację do Libanu i Arabii Saudyjskiej. Koalicja liczy sobie 60 członków, w tym przedstawicieli Wolnej Armii Syryjskiej. Uważa się, że w skład koalicji wchodzi przedstawiciele wszystkich najważniejszych ugrupowań narodowych i religijnych w Syrii.

---

²³ Demokratyczna Arabska Partia Socjalistyczna Odrodzenia powstała w 1970 roku. Działa w opozycji we Francji.

²⁴ Partie członkowskie: Arabska Unia Demokratyczno-Socjalistyczna (Hasan Abd al-Azim), Arabska Rewolucyjna Partia Robotnicza (Hazim Nahar), Komunistyczna Partia Pracy (Hizb al-Amal asz-Szuju'i: Abd al-Aziz al-Chajr), Ruch Socjalistów Arabskich (Harakat al-Isztirakijjin al-Arab, Munir al-Bitar), Syryjska Demokratyczna Partia Ludowa, Partia Unii Demokratycznej, Demokratyczna Partia Kurdystanu – Syria (Partiya Demokrata Kurdistan a Sûriye), Partia Jedności Suroje (syriacka), Razem o Wolną i Demokratyczną Syrię, Marksistowskie Zgromadzenie Lewicowe.

- **Wolna Armia Syryjska** (Al-Dżajsz as-Suri al-Hurr) powstała w 2011 roku na terenie Turcji ze zbiegłych żołnierzy rządowych (ok. 100 tys.). Założycielem jest płk Rijad al-As'ad. Od końca 2011 roku współpracuje z SRN i NKSSRO. Obszar działań Armii obejmuje prawie cały obszar Syrii. Żołnierzami Armii są przede wszystkim Arabowie sunnicy, oraz mniejsze grup: kurdyjskie, turkmeńskie, palestyńskie i druzyjskie. Szefem sztabu (Najwyższej Rady Wojskowej) i liderem i koordynatorem działań jest generał (*liwa*) Salim Idris. Armia działa jako alternatywa wobec fundamentalistycznych oddziałów wojskowych, choć niektóre z nich współdziałają z Armią, jak np. Ahrar asz-Szam. Armia jest niezależna od innych ugrupowań fundamentalistycznych takich jak Front an-Nusra, ale też walczą z innymi organizacjami.
- **Najwyższy Komitet Kurdyjski** (*Desteja Bilind a Kurd*) działa na obszarze syryjskiego Kurdystanu. Założony przez Demokratyczną Kurdyjską Partię Jedności oraz Kurdyjską Radę Narodową, skupia dziś 13 partii kurdyjskich. Wspierany jest przez prezydenta Mas'uda Baraniego z irackiego Kurdystanu.
- **Syryjski Front Muzułmański** (Al-Dżabha al-Islamijja as-Surijja) powstał w grudniu 2012 roku z połączenia 11 grup fundamentalistycznych (Muzułmański Ruch Wolnych Syryjczyków – Harakat Ahrar asz-Szam al-Islamijja, Jastrzębie Wielkiej Syrii (Sukur asz-Szam), Sztandar Jedynobóstwa (Liwa at-Tawhid), Sztandar Sprawiedliwości (Liwa al-Hakk), Bojownicy Wielkiej Syrii (Ansar asz-Szam). Wśród organizacji nie ma ani Frontu an-Nusra ani Muzułmańskiego Państwa Iraku i Wielkiej Syrii. Celem organizacji było obalenie reżimu Al-Asada i stworzenie państwa muzułmańskiego w Syrii. W listopadzie 2013 roku Front został rozwiązany.
- **Syryjski Muzułmański Front Wyzwolenia** (Dżabhat Tahrir Suriya al-Islamijja) został założony we wrześniu 2012 roku i należał do najsilniejszych zbrojnych koalicji opozycyjnych w Syrii. W listopadzie 2013 roku ogłoszono, że Front zaprzestaje działania.

Organizacje skrajnie fundamentalistyczne wyrosłe z ideologii Al-Ka'idy:

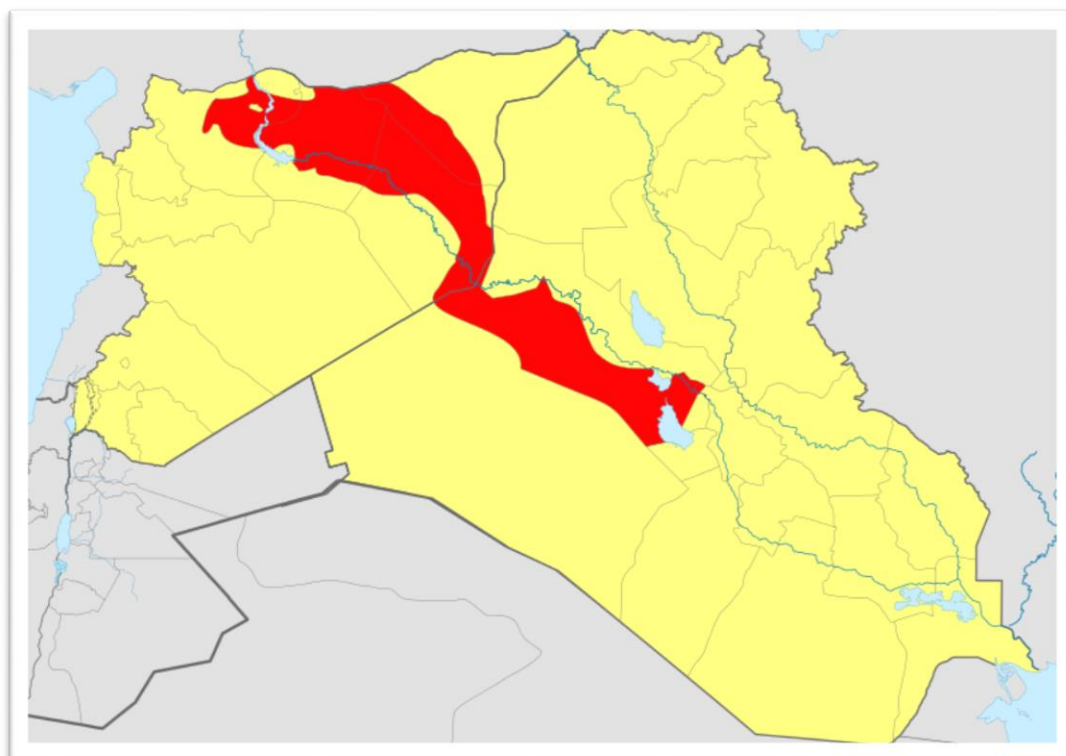
- **Muzułmańskie Państwo Iraku i Wielkiej Syrii** (Ad-Daula al-Islamijja fi al-'Irak wa-asz-Szam). Proklamowane w kwietniu 2013 roku, wyrosło z Al-Ka'idy w Iraku (założonej przez Abu Musaba az-Zarkawiego), składa się z oddziałów syryjskich i obcych bojowników. Największym ich sukcesem było

zajęcie w marcu 2013 roku miasta Ar-Rakka w Mezopotamii. Państwo Muzułmańskie próbowało nawiązać współpracę z Frontem an-Nusra, również wywodzącym się z Al-Ka'idy. Nie udało się to jednak. Państwo działało na granicy tureckiej, a w 2014 roku rozpoczęło wojskową ofensywę w Iraku. 3 stycznia 2014 roku ogłoszono tu powstanie muzułmańskiego państwa znanego na zachodzie pod angielskim skrótem ISIS. 29 czerwca 2014 roku Abu Bakr al-Baghdadi (ur. 1971 w Iraku) – uczeń Az-Zarkawiego – ogłosił powstanie kalifatu, a sam się obwołał kalifem. Zajęto Mosul, największe miasto północnego Iraku, wojska państwa dotarły pod Bagdad. W drugiej połowie 2014 Stany Zjednoczone zainicjowały bombardowanie pozycji Państwa Islamskiego najpierw w Iraku, a potem w Syrii. Tym samym Zachód pośrednio zaczął wspierać reżim syryjski w jego walce z opozycją polityczną. Na skutek ataków lotniczych Państwo Muzułmańskie zawarło przymierze z Frontem an-Nusra.

- **Front Wsparcia dla Ludności Wielkiej Syrii** (Dżabhat an-Nusra li-Ahl asz-Szam) znany jako Front an-Nusra działa od stycznia 2012 roku przede wszystkim na obszarze północnej Syrii. Przywódcą frontu jest Abu Muhammad al-Dżaulani, partyzant z Iraku. Członkami (od 6 000 do 10 000) są przede wszystkim Syryjczycy ale też bojownicy z Bliskiego Wschodu. Źródłem finansowania jest Al-Ka'ida iracka oraz bogaci obywatele państw Zatoki np. z Kataru otrzymano ok. 1 mld dolarów. Z ideologicznego punktu widzenia An-Nusra należy do skrajnych organizacji fundamentalistycznych, walczy o przywrócenie w Syrii panowania Boga. Zwalcza wojsko i policję rządową, ale także ugrupowania religijne w Syrii, przede wszystkim alawitów. Typowe metody działania An-Nusry to terrorystyczne ataki samobójcze. Ekstremizm sprawia, że wiele organizacji opozycyjnych dystansuje się od An-Nusry, jak np. Wolna Armia Syryjska. Wiele krajów zachodnich wzorem USA uznało ją za organizację terrorystyczną. W akcjach bombowych rozpoczętych we wrześniu 2014 roku przeciwko opozycji fundamentalistycznej w Syrii, lotnictwo USA zaatakowało nie tylko Państwo Muzułmańskie, ale także Front an-Nusra. Jednakże organizacja cieszy się sporą popularnością uchodzi bowiem za wzór uczciwości i zdyscyplinowania.

Rysunek 9: Zasięg działania Islamskiego Państwa Iraku i Wielkiej Syrii

Źródło: *Profile: Islamic State in Iraq and Levant (ISIS)*, BBC 6.01.2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084>.

Organizacje opozycyjne w Syrii działają od początku tzw. wiosny arabskiej. W odróżnieniu od Tunezji, gdzie siły polityczne zdołały się zorganizować i przedstawić koherentny plan działania, w Syrii dziesiątki organizacji i ruchów walczy przeciwko reżimowi Al-Asadów, ale żadnej nie udało się uzyskać większości. Co więcej, stabilizacja i bezpieczeństwo, jakie gwarantuje aktualna władza, jest akceptowane przez większość społeczeństwa syryjskiego. Podobnie jak Egipcjanie, Syryjczycy wolą bezpieczeństwo niż wolność polityczną i opowiadają się po stronie autorytarnego reżimu, który jest bardziej przewidywalny niż setki organizacji opozycyjnych. Zwłaszcza, że każda z nich reprezentuje dość ograniczony program, skierowany nie do wszystkich lecz do wybranych grup społecznych.

Problemy wyznaniowe Syrii

Wydział Informacji o Krajach Pochodzenia UdSC, czerwiec 2014

ROZDZIAŁ IV

KONFLIKTY WEWNĘTRZNE W SYRII

1. Walka o władzę

W chwili obecnej w Syrii mamy do czynienia z wieloma wewnętrznymi konfliktami politycznymi, religijnymi i społecznymi.

Na czele problemów politycznych stoi walka o władzę. Wszystkie ruchy opozycyjne kontestują władzę Partii Baas, a co za tym idzie, negują cały system polityczny kraju. Po drugie wewnątrz elity rządzącej, a więc przede wszystkim w ramach samej Partii Baas, również toczy się walka. Niemniej w obliczu wojny domowej wewnętrzne niesnaski i współzawodnictwo w dążeniu do przejęcia rządów w ramach elity rządzącej ucichły. Władza zwarła szeregi i stoi murem za Baszszarem al-Asadem. Baszszar al-Asad zgłosił więc 28 kwietnia 2014 r. chęć kandydowania, a parlament zaakceptował jego kandydaturę. Po raz pierwszy pojawili się kontrkandydaci: Mahir Hadżdżar oraz Hasan an-Nuri.

Wygrane przez Al-Asada 89 procentami głosów wybory prezydenckie (przy frekwencji ponad 73%) 3 czerwca 2014 r. świadczą o sile reżimu i jego spójności. Zgodnie z poprawką do konstytucji z 2012 roku prezydent może sprawować władzę jedynie przez dwie siedmioletnie kadencje. Skoro konstytucja obowiązuje od 2012, to pierwszą kadencją urzędującego prezydenta jest obecna uzyskana w wyborach 2014 roku. Teoretycznie zatem Baszszar al-Asad może rządzić do 2028 roku.

Walka o władzę prowadzona przez rządy baasistowskie opiera się nie tylko na silnej armii i siłach policyjnych, ale także na różnych organizacjach paramilitarnych. Do najważniejszych należy Asz-Szabiha oraz Siły Obrony Narodowej (Kuwwat ad-Difa al-Watani):

- Asz-Szabiha/Asz-Szabbiha (Zjawa)²⁵to uzbrojone oddziały milicji wspierające rządzącą Partię Baas, wierne rodzinie Asadów i walczące w celu tłumienia walczącej z rządem opozycji. Często nazywa się je szwadronami śmierci

---

²⁵ Nazwa być może pochodzi od określenia mercedesów S600 z wielkimi bagażnikami zwanymi *szabah* – *zjawa* – używanych przez przemytników.

mającymi rządową licencję na zabijanie. Powstały już w latach 70. XX wieku w rejonie Latakii z grup przemytników. Pierwotnie celem oddziałów, wręcz band, działających pozakonstytucyjnie było finansowanie rodziny Asadów. Słynęły z okrucieństwa i bezwzględności. Baszszar al-Asad rozwiązał oddziały Szabihi w 2000 roku, ale w 2011 roku znów zaczęły działać w obliczu narastającej wojny domowej. Szacuje się, że Szabiha liczy ok. 10 tys. członków – młodych ludzi gotowych na wszystko. Celem działań Szabihi była przede wszystkim opozycja – bezwzględnie grabiono, torturowano i zabijano przeciwników.

- Siły Obrony Narodowej powstały w 2013 roku pod nadzorem rządowej armii syryjskiej. Oddziały są finansowane i zbrojone przez rząd. Prawdopodobnie wzorowane są one na irańskich ochotnikach Basidż.²⁶ Są siłą cywilną, wywodzą się też z mniejszości takich jak alawici, druzowie, chrześcijanie i Ormianie. W niektórych wsiach alawickich wszyscy mężczyźni uczestniczą w SON. Istnieje też oddział kobiecy – Lwice Obrony Narodowej. W połowie 2013 roku oddziały SON liczyły ok. 100 tys. osób. Mają one spory udział w sukcesach reżimu w zwalczaniu opozycji w ostatnim roku.

Společne niezadowolenie z władzy baasistowskiej ma wiele źródeł. Ród Al-Asadów rządzi krajem od 1970 roku, kiedy to Hafiz al-Asad przejął władzę w wyniku zamachu stanu. Odtąd kraj stał się typową republiką pod władzą dyktatorską, czymś, co w tradycji arabskiej określa się mianem dżumlukijji²⁷, a więc republiki, która w rzeczywistości jest monarchią. W konstytucji mówi się o pełnej demokracji i wolnych wyborach, a w rzeczywistości dyktatorska władza kontroluje w pełni społeczeństwo i nikogo z zewnątrz nie dopuszcza do władzy. Syria jako dżumlukijja przypomina państwa Europy Wschodniej podległe Związkowi Radzieckiemu. Pozornie istniał system demokratyczny, a w rzeczywistości panowały dyktatury.

Obywatelom takich państw przychodzi kłamać, akceptować pozory demokracji, co rodzi bunt i sprzeciw. To była jedna z podstawowych ideologicznych przyczyn przemian, do jakich doszło w trakcie tzw. „arabskiej wiosny”. W Tunezji, Egipcie i Jemenie ludzie buntowali się przeciw fałszywej demokracji i wygrali.

---

²⁶ Basidż – Sazman-e Basidż-e Mostaz’afin (Organizacja Mobilizacji Pokrzywdzonych) ochotnicza milicja powołana przez Chomejniego w 1981 roku. Zajmuje się pilnowaniem porządku moralnego, zwalczaniem dysydentów, ale też organizacją ceremonii religijnych, udzielaniem pomocy społecznej itd.

²⁷ Termin powstał z połączenia dwóch arabskich wyrazów: dżumhurijja (republika) i mamlaka (królestwo).

W Syrii bunt społeczny okazał się nieskuteczny dlatego, że władza jest bardzo silna, a opozycja całkowicie zdeorganizowana, chaotyczna, niezdolna do spójnych działań. Co więcej, znacząca część społeczeństwa syryjskiego wcale nie chce obalenia reżimu, przedkładając bezpieczeństwo nad wolność (podobnie zresztą stało się w Egipcie, gdzie społeczeństwo zaakceptowało wojskowy zamach stanu, bo przyniósł on bezpieczeństwo, ale zabrał wolność przywracając dyktaturę).

Obalenie reżimu Al-Asadów rodziłoby pytanie o formę przyszłej władzy. Nie jest jasne, kto tworzyłby nowy system i czy gwarantowałby on demokrację. Jeśli władzę przejęłyby nurty fundamentalistyczne, groziłoby to rozpętanem nowej wojny domowej skierowanej przeciwko mniejszościom religijnym (przede wszystkim chodzi o zemstę na alawitach, ale zagrożeni byłiby też chrześcijanie, jazydzi i inni) i etnicznym (Kurdowie, Turkmeni). Świecki system władzy basistów gwarantuje zachowanie równowagi społecznej i bezpieczeństwo tym sporym mniejszościom w Syrii.

Konflikty rodzą się również w między opozycją a ludnością Syrii. W społeczeństwie syryjskim nie ma powszechnego poparcia dla opozycji politycznej i różnych oddziałów wojskowych i paramilitarnych. Wydaje się, że społeczeństwo syryjskie zmęczone jest wojną, a bezpieczeństwo i spokój są ważniejsze od wolności. Tym bardziej, że nie widzą w opozycji jednoznacznie jasnych programów budowy państwa po ewentualnym upadku reżimu. Jednym słowem społeczeństwo nie widzi sprecyzowanej alternatywy, a opozycja co najwyżej proponuje wiele zróżnicowanych rozwiązań. Jedni domagają się w pełni zislamizowanej i to sunnickiej władzy, rządów prawa muzułmańskiego. Inni chcieliby demokracji w stylu zachodnim, jeszcze inni gotowi są na negocjacje z rządem.

2. Konflikty na tle ekonomicznym

Jako państwo o rodowodzie socjalistycznym i stosunkowo wysokim poziomie autorytaryzmu Syria nie wytworzyła podłoża do konfliktów o charakterze ekonomicznym. Ostatni globalny kryzys finansowy dotarł także do Syrii, odbijając się głównie na syryjskiej wsi, wyniszczonej dodatkowo przez susze. W kraju jednak nie było znacznego rozwarstwienia społecznego, które mogłoby prowadzić do napięć społecznych, a nawet jeżeliby istniało – wszelkie konflikty zostałyby stłumione przez odpowiednie służby.

Nieporównywalnie większym wyzwaniem dla Syryjczyków okazał się trwający od 2011 roku konflikt – nie tylko pod względem bezpieczeństwa, ale i ekonomicznym. Nałożone na kraj sankcje ekonomiczne, ograniczyły eksport ropy naftowej – jednego z głównych źródeł dewiz, jednak i bez tych barier trudno byłoby o skuteczne wydobywanie czy transport tego surowca w obliczu trwającego konfliktu. Nie

inaczej wygląda sytuacja z produkcją rolną – innym znacznym źródłem przychodów do PKB, tym istotniejszym, że związanym z produkcją żywności przeznaczonej w dużej mierze na potrzeby własne ludności. Trwający konflikt nie tylko znacznie utrudnił uprawę roli, ale także ograniczył możliwości zbytu płodów rolnych. Pola uprawne są niszczone przez strony konfliktu, pracownicy najemni uciekają z terenów ogarniętych walkami, co negatywnie odbija się na zbiorach.

W wyniku walk ucierpiał również znacznie syryjski przemysł i usługi. Dotyczy to przede wszystkim przemysłu wydobywczego, handlu, przemysłu przetwórczego oraz transportu. Konflikt odbił się także negatywnie na handlu detalicznym i drobnej wytwórczości i doprowadził do niemal całkowitej zapaści w sektorze turystyki. Od początku trwania konfliktu z kraju ucieka kapitał – tak zagraniczny, jak i krajowy. Jednym ze wskaźników mogą być spadki na damasceńskiej giełdzie – od początku 2011 roku wartość notowanych tam akcji spadła o 86%. Kryzys rozpętał inflację – w tym samym czasie wartość syryjskiego funta w stosunku do dolara amerykańskiego spadła ponad trzykrotnie²⁸.

Konflikt w Syrii przełożył się nie tylko na podziały na linii frontu pomiędzy walczącymi stronami, ale również powrót do tradycyjnych sieci społecznych – rodziny, klanu, ugrupowania religijnego czy kategorii etnicznej. Wiąże się to z utratą zaufania do instytucji państwowych, które wynika nie tylko z tego, że państwo jest jedną ze stron trwającego konfliktu, ale także niemożnością świadczenia swoim obywatelom podstawowych usług.

3. Ofiary konfliktów: mniejszości i uchodźcy

Najbardziej w wyniku wojny domowej pokrzywdzone zostały mniejszości religijne. Nawet alawici, którzy są związani z władzą, stali się obiektem powszechnej nienawiści ze strony opozycji. Niektóre organizacje próbowały nawet wciągnąć alawitów do działalności opozycyjnej, ale bezskutecznie. Gdyby jednak władza Asadów upadła, alawici z pewnością padliby ofiarą czystek etnicznych, a w kraju nadal trwałyby walki między sunitami a alawitami, tak jak w Iraku do dzisiaj toczy się wojna domowa sunnicko-szyicka.

Zagrożeni są chrześcijanie różnych religii chrześcijańskich. Jesienią 2013 roku wokół Al-Maluli toczyły się walki między armią rządową a Frontem an-Nusra. Ofiarą

---

²⁸ M. Alami, *Losing Syria's Economic Future*, Carnegie Endowment, 19.11.2013, <http://carnegieendowment.org/sada/2013/11/19/losing-syria-s-economic-future/gu5h>.

walk padli aramejscy chrześcijanie mieszkający w mieście i okolicznych wsiach, porywani i zmuszani do ucieczki, kościoły zostały zniszczone.

Zagrożone są też mniejszości etniczne: Kurdowie, Ormianie, Czerkiesi. Zagrożenie prowadzi do masowej ucieczki całych grup do bezpieczniejszych rejonów. Kurdowie uciekają przede wszystkim do irackiego Kurdystanu, Ormianie przyjmowani są w Erywanii, a Czerkiesi mają szansę ucieczki do Rosji.

Ormianie – i chrześcijanie w ogóle – padają ofiarą działalności fundamentalistycznego sunnickiego Frontu an-Nusra. Miasteczka i wsie w północnej Syrii zostały wyludnione w wyniku działań wojennych Frontu skierowanych nie przeciwko władzom syryjskim, ale niemuzułmańskiej ludności cywilnej.

Te konflikty wewnętrzne w Syrii przenoszą się na arenę międzynarodową. Prześladowania mniejszości ormiańskiej spowodowała konflikt między Turcją a Armenią. Armenia oskarżyła Turcję o sprzyjanie opozycyjnym organizacjom syryjskim takim jak fundamentalistyczny Front an-Nusra i nakłanianie ich do eksterminacji Ormian.

Międzynarodowe implikacje ma też sprawa uchodźców. Konflikt w Syrii ma bezpośrednie przełożenie na sytuację ludności kraju. Powoduje, że mieszkańcy przenoszą się z miejsca na miejsce, by uniknąć działań wojennych, a część wręcz decyduje się na wyjazd z ogarniętego wojną domową kraju do sąsiednich państw, rzadziej dalej, na inne kontynenty. Rośnie liczba ofiar bezpośrednich: szacuje się, że do połowy 2014 roku zginęło 150 tys. ludzi. Wcześniej Syria była domem dla uciekinierów z Palestyny i Iraku, obecnie coraz więcej ludzi opuszcza kraj. W marcu United Nations Refugee Agency UNHCR ogłosił raport dotyczący wojny domowej w Syrii, w którym stwierdzono, że w Syrii w chwili obecnej jest największa na świecie liczba przesiedlonych ludzi: 9 mln, tj. 40 proc. ludności kraju. W tej liczbie jest co najmniej 2,5 mln uciekinierów przebywających zagranicą i 6,5 mln osób przesiedlonych.²⁹

Stwarza to przede wszystkim problemy w sąsiadujących z Syrią państwach: Libanie (ok. 1 mln), Jordanii (600 tys.), Turcji (600 tys.), Iraku (ponad 200 tys.). Uciekinierzy to przede wszystkim Arabowie syryjscy, poza tym Kurdowie, Turkmeni i Turcy, Ormianie, Czerkiesi. Na przykład liczba uchodźców w Libanie wynosi 230 osób na 1000 mieszkańców, a więc 70 razy tyle ile jest uchodźców we Francji i 280

---

²⁹ *Syria tops world list for forcibly displaced after three years of conflicts*, UNCHR, 14.03.2014, <http://www.unhcr.org/5321cda59.html> oraz *Syria Crisis*, UN OCHA, <http://syria.unocha.org>.

razy tyle co w Stanach Zjednoczonych. Gdyby w Niemczech było tylu uchodźców, powinno ich tam być 17 mln, a 73 mln w USA.

Sprawa uchodźców stwarza poważne problemy międzynarodowe, ba, konflikty między krajami zaangażowanymi we wspomaganie uchodźców.

PODSUMOWANIE

Syryjska Republika Arabska do 2011 roku należała do stabilnych, rozwijających się gospodarczo państw świata arabskiego. System społeczny i polityczny opierał się na autokratycznej władzy socjalistycznej partii baasistowskiej i na niedopuszczaniu opozycji politycznej do otwartej walki z reżimem. Gdy na Bliskim Wschodzie rozpoczęły się na początku 2011 roku przemiany tzw. wiosny arabskiej w Syrii doszło w marcu do antyreżimowych protestów, które rozlały się na cały kraj. Władze polityczne Syrii rozpoczęły powolny proces reformowania dyktatorskiego systemu politycznego. Na Zachodzie mylnie uznano te wydarzenia za początek radykalnych zmian i w związku z tym zaczęto wspierać finansowo i militarnie słabą i rozproszoną opozycję oraz wywierać polityczne naciski na reżim Baszszara al-Asada. Tu też rząd syryjski poddał się i na żądanie światowej opinii publicznej zlikwidował broń chemiczną.

Finansowanie opozycji i wsparcie militarne dla niej jednak nie ustało. Powodem była nie tylko niechęć do dyktatorskiej władzy, ale również gra polityczna między mocarstwami: Stanami Zjednoczonymi i Rosją. Rosja ma swoje wielkie interesy gospodarcze, militarne i polityczne w Syrii: Syria dla Rosji jest jedyną bazą wojskową na Morzu Śródziemnym.

Antyasadowska opozycja rosła w siłę, a przede wszystkim rosły w siłę – co było oczywiste od samego początku – ekstremistyczne siły fundamentalistycznych organizacji muzułmańskich. Tym bardziej, że wsparcie dla opozycji od strony arabskiej szło z państw skrajnie fundamentalistycznych: Kataru³⁰ i Arabii Saudyjskiej³¹. Wypuszczono demona – Muzułmańskie Państwo Iraku i Wielkiej Syrii oraz post-alka'idowski Front an-Nusra. Po doświadczeniach przemian bliskowschodnich stało się oczywiste, że gdyby reżim Baszszara al-Asada upadł, do władzy doszliby fundamentaliści: tak się stało w Egipcie i Tunezji.

Gdy Państwo Muzułmańskie zaczęło święcić triumfy nie tylko w Syrii, ale i w Iraku, zewnętrzne siły wspierające syryjską opozycję, a przede wszystkim Stany Zjednoczone, musiały zrezygnować: strach przed władzą ekstremistów z Państwa Islamskiego okazał się większy niż chęć obalenia reżimu Al-Asada. Stany

---

³⁰ Mówi się o 3 mld USD: Roula Khalaf i Abigail Fielding Smith, Qatar bankrolls Syrian revolt with cash and arms, "Financial Times", 16.05.2013.

³¹ Arabia Saudyjska jest głównym dostawcą broni dla opozycji: C.J. Chivers, Eric Schmitt, In Shift, Saudis Are Said to Arm Rebels in Syria, "New York Times", 26.02.2013.

Zjednoczone, atakując z powietrza opozycję antyasadowską, przyznały się do błędu, a tym samym po cichu wsparły reżim Al-Asada. Niestety, w sposób antidemokratyczny i niezgodny z zasadami prawa międzynarodowego.

Te nieprzemyślane działania polityków pokazują, że świat powinien przemyśleć swoje zapędy reformatorskie i demokratyzujące na Bliskim arabskim Wschodzie i bardziej polegać na rozumie i rozsądku niż na polityce.

BIBLIOGRAFIA

Monografie

- Tamam al-Barazi, *Al-Mu'arada as-surijsa. Al-Mu'arada as-surijsa kama lam tatakaddas min qabl*, Kair 1994.
- David Dean Commins, *Historical Dictionary of Syria*, London 1996.
- Dżafar Kandż ad-Dandaszi, *Madchalila al-mazhab al-alawi an-nusajri*, 2000.
- René Dussaud, *Histoire et religion des Noçairîs*, Paris 1900.
- Kais M. Firro, *The Druzes in the Jewish State: A Brief History*, Leiden, Brill 1999.
- Yaron Friedman, *The Nusayri-Alawis – An Introduction to the Religion, History and Identity of the Leading Minority in Syria*, Leiden 2000.
- Abu Musa al-Hariri, *Al-Alawijjun an-nusajrijun*, Bejrut 1980.
- Fuad I. Khury, *Being a Druze*, London 2004.
- Flynt Leverett, *Inheriting Syria. Bashar'a Trial by Fire*, Washington 2005.
- H. S. Al-Mawed, *The Palestinian Refugees In Syria. Their Past, Present and Future*, International Development Research Center 1999.
- Joseph Parfit, *Among the Druzes of Lebanon and Bashan*, London 1917.
- Douglas A. Philips, *Syria*, New York 2010.
- Barry Rubin, *The truth about Syria*, New York 2007.
- Coleman South, *Syria. Culture Shock*, Tarrytown 2011.
- Samy S. Swayd, *Historical Dictionary of the Druzes*, 2006.
- Ghada Hashem Talhami, *Syria and the Palestinians. The Clash of Nationalisms*, Gainesville 2001.
- Jordi Tejel, *Syria's Kurds. History, Politics and Society*, Abingdon 2009.
- The Kurds. A contemporary overview*, oprac. Ph. G. Kreyenbroek and S. Sperl, London 1992

Haszim Usman, *Al-Alawijjun bajna al-ustura wa-al-hakika*, Bejrut 1985.

Haszim Usman, *Hal al-Alawijjun szī'a*, Bejrut brw.

Kerim Yildiz, *The Kurds in Syria. The Forgotten People*, London 2005

Fruma Zachs, *The Making of a Syrian Identity. Intellectuals and Merchants in Nineteenth Century Beirut*, Leiden 2005.

Artykuły i źródła internetowe

- M. Alami, *Losing Syria's Economic Future*, Carnegie Endowment, 19.11.2013, <http://carnegieendowment.org/sada/2013/11/19/losing-syria-s-economic-future/gu5h>.
- J. Arem, *The Jews Who Live in Syria*, 4.11.2010, <http://newvoices.org/2010/11/04/0033-3/>.
- *History of the Jews in Syria*, http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Jews_in_Syria.
- B. Behghanpisheh, *Syria's Druze minority is shifting its support to the opposition*, "The Washington Post", 8.02.2013, http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syrias-druze-minority-is-shifting-its-support-to-the-opposition/2013/02/07/9e3f52c6-6d5d-11e2-ada0-5ca5fa7ebe79_story.html.
- C.J. Chivers, Eric Schmitt, *In Shift, Saudis Are Said to Arm Rebels in Syria*, "New York Times", 26.02.2013.
- Roula Khalaf, Abigail Fielding Smith, *Qatar bankrolls Syrian revolt with cash and arms*, "Financial Times", 16.05.2013.
- R. Littewood, *Social institutions and psychological explanations: Druze reincarnation as a therapeutic resource*, "British Journal of Medical Psychology" (2001), nr 74.
- S. Maisel, *Syria's Yezidis in the Kurd Dagh and the Jazīra: Building Identities in a Heterodox Community*, "The Muslim World" nr 103, styczeń 2013.
- D. Markosian, *Armenia struggles to absorb Christian refugees from Syria*, Presbyterian church USA, 7.03.2013, <http://www.pcusa.org/news/2013/3/7/armenia-struggles-absorb-christian-refugees-syria/>.

- *Minister Of Diaspora: Armenian Churches Were Defaced in Kessab, crosses were removed and people are being resettled*, Mediamax, 3.04.2014, <http://www.mediamax.am/en/news/politics/9769/>.
- F. Al-Miqdad, *Iraqi refugees in Syria*, „Forced Migration Review” czerwiec 2007, s. 19–20.
- *Suriye Türkmenleri: siyasalhareketlerveaskeriyapılanma*, ORSAM RaPOR NO 150, marzec 2013, Ankara.
- *Syria tops world list for forcibly displaced after three years of conflicts*, UNCHR, 14.03.2014, <http://www.unhcr.org/5321cda59.html>
- *Syria Crisis*, UN OCHA, <http://syria.unocha.org>.
- M. Tosatti, *Armenians in Syria are forced to convert to Islam*, Vatican Insider, 17.01.2014, <http://vaticaninsider.lastampa.it/en/world-news/detail/articolo/siria-syria-armeni-armenians-armenios-31312/>.
- *The Turkmen of Syria: exposed early to assimilation and deportation policies*, Iraqi Turkmen Human Rights Foundation, 15 luty 2012, Paper No: Art.1-A1512, http://www.turkmen.nl/1A_soitm/Art.1-A1512.pdf.

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1: Podział Lewantu w ramach mandatu francuskiego.....	7
Rysunek 2: Obszary zamieszkałe przez Kurdów	14
Rysunek 3: Obszary kurdyjskie w Syrii	15
Rysunek 4: Mapa rozmieszczenia Turkmenów w Syrii.....	19
Rysunek 5: Alawici w Syrii, Turcji i Libanie	25
Rysunek 6: Flaga druzyjska	33
Rysunek 7: Społeczności chrześcijańskie w Syrii (denominacje).....	34
Rysunek 8: Struktura wyznaniowa chrześcijan w Syrii	35
Rysunek 9: Zasięg działania Muzułmańskiego Państwa Iraku i Wielkiej Syrii	57

SPIS TABEL

Tabela 1: Chrześcijanie w Syrii – podstawowe dane.....	43
--	----

